

Juni 2012. godine

**Regionalna strategija ruralnog razvoja opština
Gradiška, Kozarska Dubica, Laktaši i Srbac
za period 2012 – 2015. godine**

SADRŽAJ

Uvod	3
Opšte karakteristike regije	4
Geografski položaj i teritorija	5
Veća gustina naseljenosti od prosjeka RS	6
Pozitivan migracioni saldo regije	6
Negativan prirodni priraštaj	7
Rast nezaposlenosti	8
Najveći prihodi u prerađivačkoj industriji, trgovini i građevinarstvu	9
Rast neto plata	12
Turistički potencijali regije	13
Poljoprivredna proizvodnja	14
Saobraćajna infrastruktura	20
Vodosnabdjevanje	21
Kanalizaciona infrastruktura	22
Društvena infrastruktura	23
Obrazovanje	23
Zdravstvo	24
Kultura	24
Sport	25
Životna sredina	27
PEST analiza	28
SWOT analiza	30
Strateški fokusi ruralnog razvoja opština	33
Vizija razvoja regije	34
Strateški ciljevi	35
Operativni ciljevi i indikatori	38
Matrica razvoja regije	40
Okvirni plan implementacije regionalne strategije ruralnog razvoja	41
Okvir za monitoring i evaluaciju	45
Projektni akcioni planovi	46

Uvod

Strategija ruralnog razvoja obuhvata opštine Gradiška, Kozarska Dubica, Laktaši i Srbac.

U izradi strategije je korišten participativni pristup uz aktivno učešće članova Radne grupe, pri čemu je rad u svakoj od navedenih opština koordinirala imenovana osoba. U procesu izrade strategije povremeno su učestvovali i drugi relevantni akteri, kao što su predstavnici poslovnog i nevladinog sektora.

Strategijom su obuhvaćene sljedeći faktori ruralnog razvoja: infrastruktura, poljoprivreda, mala i srednja preduzeća, zaštita životne sredine, ljudski resursi. Imajući u vidu da opštine imaju strategije lokalnog razvoja, ove strategije će biti korištene u izradi strategije ruralnog razvoja, kako bi se ostvarila puna usklađenost strateških planova. Takođe, uzete su u obzir i strategije viših nivoa, kao što je Strategija razvoja poljoprivrede RS i drugi relevantni strateški dokumenti.

Izrada strategije je obuhvatala pet radionica na kojima su učestvovali članovi Radne grupe, uz obradu prikupljenih inputa i komunikaciju u periodu između radionica. Održane su sljedeće radionice na navedene teme:

Radionica	Tema
1. radionica	Usaglašavanje metodologije i plana rada na izradi strategije, aspekti analize i stanje podataka
2. radionica	PEST, SWOT, strateški fokusi Napomena: Radionica je izvedena zajednički sa svim učesnicima, a u toku radionice su formirane grupe koje će se baviti pojedinim strateškim fokusima / tematskim oblastima.
3. radionica	Vizija, strateški ciljevi, indikatori Napomena: Radionica je izvedena zajednički sa svim učesnicima za formulisanje vizije, a drugi dio radionice radom u grupama koje čine akteri relevantni i zainteresovani za određeni strateški fokus / tematsku oblast.
4. radionica	Programi i projekti (katalitički i projekti brzog dejstva) Napomena: Radionica je izvedena radom u grupama koje čine akteri relevantni i zainteresovani za određeni strateški fokusi / tematsku oblast.
5. radionica	Monitoring i evaluacija, plan finansiranja implementacije strategije. Napomena: Radionica je izvedena zajednički sa svim učesnicima.

Na osnovu inputa dobijenih na radionicama i inputa dobijenih u komunikaciji sa opštinskim timovima u periodu između radionica pripremani su relevantni dijelovi strategije. U strategiju su uključeni i prijedlozi dobijeni tokom javnih rasprava održanih prvom polovinom 2012. godine.

Kod detaljne razrade i implementacije projekata je potrebno poštovati principe ravnopravnosti polova.

Opšte karakteristike regije

Opštine:	GRADIŠKA, KOZARSKA DUBICA, LAKTAŠI I SRBAC
Površina:	2.102 km ²
Procjena broja stanovnika:	156.293
Gustina naseljenosti:	74 stanovnika / km ²
Geografski položaj:	sjeverozapadni dio Republike Srpske
Klima:	umjereno - kontinentalna

Opština	Površina	Broj stan.	Gustina naseljenosti, st./km ²
Gradiška	762 km ²	59.334	78
Kozarska Dubica	499 km ²	32.711	66
Laktaši	388 km ²	40.813	105
Srbac	453 km ²	23.435	52
Regija	2102 km ²	156.293	74

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS, procjena za 2010. godinu

Mapa regije

Izvor: IMG

Geografski položaj i teritorija

Teritorija regije, koju čine opštine Gradiška, Kozarska Dubica, Laktaši i Srbac (u nastavku teksta Regija), nalazi se u sjeverozapadnom dijelu Republike Srpske.

Regija se prostire na površini od 2.102 km² (8,5% površine teritorije Republike Srpske), na kojoj živi 156.293 stanovnika ili više od 10% stanovnika Republike Srpske. Sastoji se od nizijskog dijela Lijevče polja, pobrđa sjevernog dijela Potkozarja, planinskog dijela Prosare i sjevernog dijela Kozare.

Svojim sjevernim dijelom regija se oslanja na desnu obalu rijeke Save, dok je sa jugozapada ograničena sjevernim dijelom planine Kozara. Na istoku regije nalazi se rijeka Vrbas koja protiče kroz opštine Laktaši i Srbac, dok je na zapadu rijeka Una.

Opštine u sastavu regije graniče sa 7 opština u Bosni i Hercegovini i tri opštine se nalaze na granici sa Republikom Hrvatskom. Opštine Gradiška, Kozarska Dubica i Srbac se nalaze u graničnom području sa Republikom Hrvatskom.

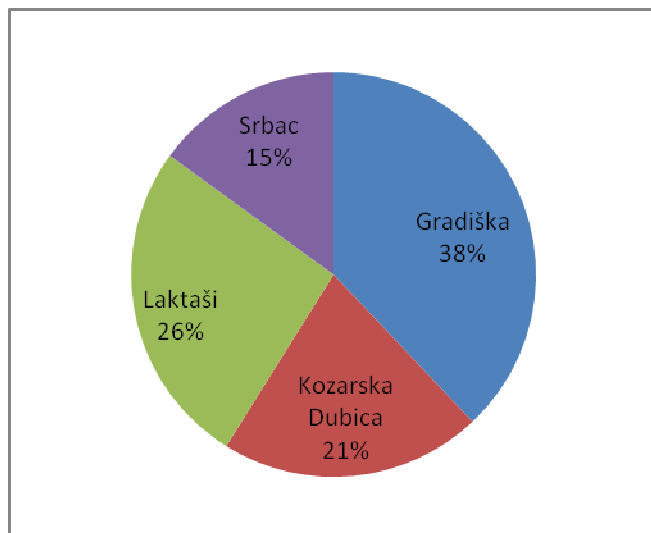
Regija ima dobru vezu sa susjednim opštinama, širim okruženjem u Bosni i Hercegovini, kao i sa Hrvatskom (granični prelazi u Gradišci i Kozarskoj Dubici i malogranični skelski prelaz u Srpcu), zahvaljujući povoljnom geostrateškom položaju i postojećoj saobraćajnoj infrastrukturi. Opštine u sastavu regije imaju dobru saobraćajnu povezanost sa ostalim centrima banjalučke regije i cijelom Republikom Srpskom i Bosnom i Hercegovinom. U novembru 2011. godine je otvorena druga dionica autoputa Banja Luka – Gradiška (od Mahovljana do Gradiške), ukupne dužine 26,5 kilometara, čime je ovaj autoput u funkciji cijelom svojom dužinom od 32 kilometra. Ovaj autoput omogućava bolju vezu sa autoputom Zagreb-Beograd, a time i Evropom. Sa ovim autoputom bi se u budućnosti u Laktaškom naselju Mahovljani (Mahovljanska petlja) trebao spojiti i autoput, Doboju-Banjaluka, čime bi se poboljšala veza sa istočnim dijelovima Republike Srpske.

Blizina Banjaluke (kao velikog gradskog, administrativnog, privrednog i kulturnog centra) na jugu i granice sa Hrvatskom, određuje način života i rada stanovništva ove regije. Veliki značaj ima međunarodni aerodrom Banjaluka, udaljen 3 km od centra Laktaša, koji omogućuje povezivanje cijele regije sa susjednim i drugim državama.

Veća gustina naseljenosti od prosjeka RS

Na području regije, na teritoriji od 2102 km² živi 156.293 stanovnika (grafikon 1.). Regija se odlikuje gustom naseljenosti od 74 stanovnika po km², koja je veća od prosječne gustine naseljenosti Republike Srpske (58 stanovnika po km²). Najveću gustinu naseljenosti ima opština Laktaši (105 st/km²) koja se, od četiri opštine, prostire na najmanjoj površini, dok opština Srbac ima najmanju gustinu naseljenosti (52 st/km²). Prema metodologiji Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD) sve opštine koje čine regiju predstavljaju ruralne sredine (gustina naseljenosti ispod 150 st/km²).

Grafikon 1. Učešće opština u broju stanovnika regije, u %

Posmatrajući regiju kao cjelinu, možemo zaključiti da veliki procenat stanovništva regije živi u ruralnom području, oko 70% stanovnika. Procjenjuje se da u opštini Kozarska Dubica 47% stanovnika živi u urbanom dijelu opštine, u opštini Laktaši 33%, a u Srpcu i Gradišci po 25% stanovništva¹.

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS, procjena za 2010. godinu

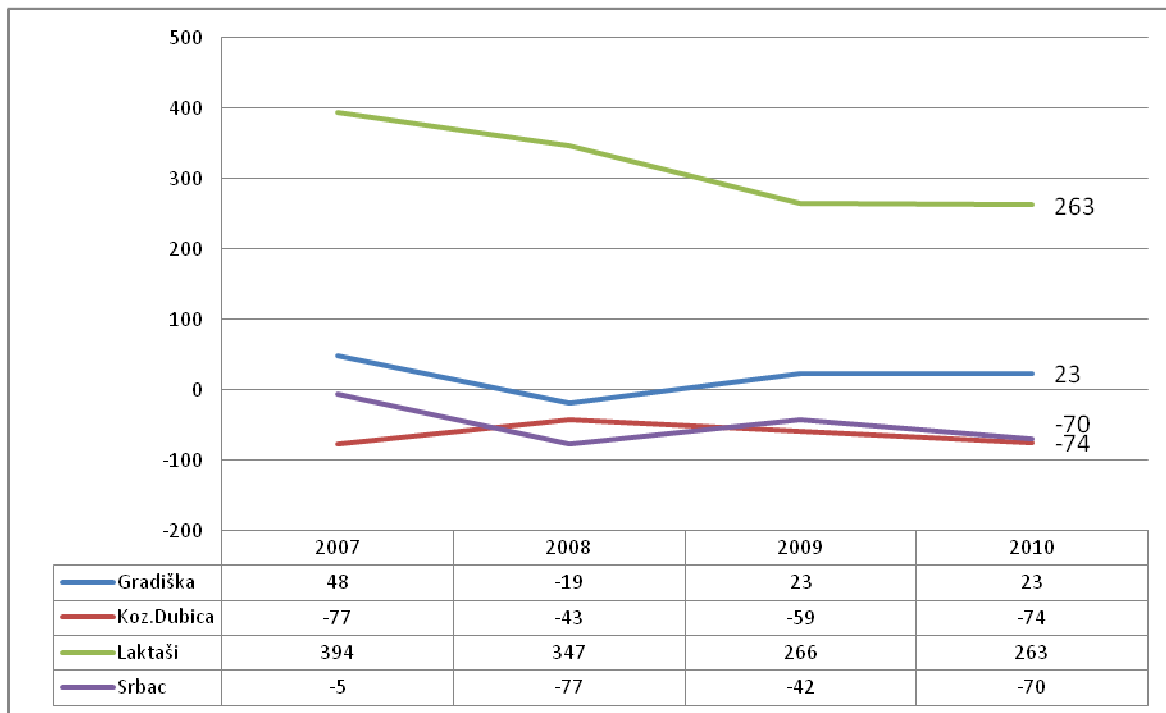
Pozitivan migracioni saldo regije

Zahvaljujući pozitivnom migracionom saldu opštine Laktaši, migracioni saldo cijele regije je pozitivan u periodu 2007-2010. godina.

Opštine Kozarska Dubica i Srbac imaju negativan migracioni saldo u cijelom periodu 2007- 2010. godina. Opština Gradiška ima neutralan migracioni saldo po godinama, dok se opština Laktaši izdvaja sa izrazito pozitivnim migracionim saldonom u posmatranom periodu.

¹ Izvor podataka: Procjene opština

Grafikon 2. Migracioni saldo opština u sastavu regije

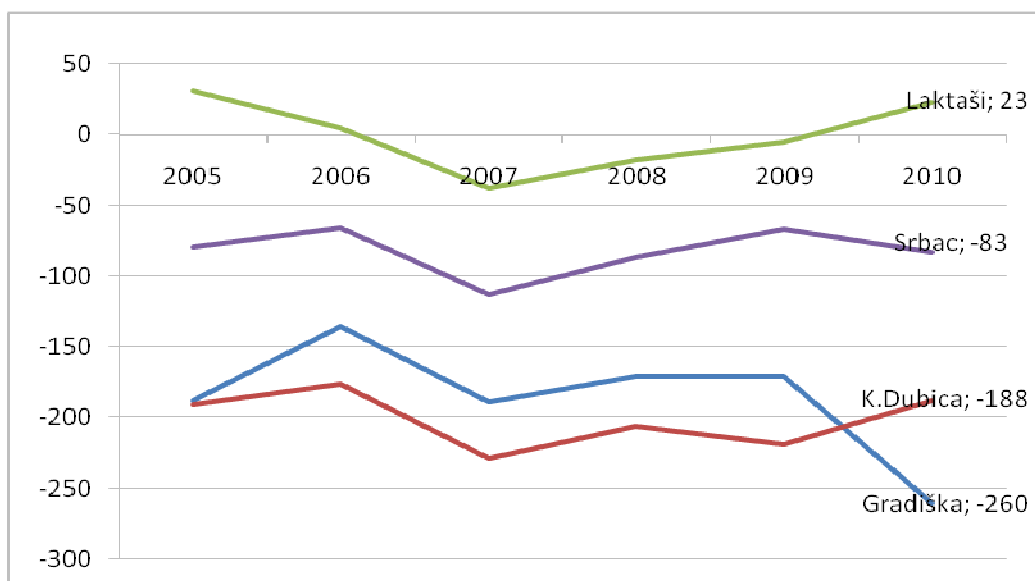

Izvor podataka: Statistički godišnjak 2011, Republički zavod za statistiku RS

Negativan prirodni priraštaj

Podaci o broju umrlih i rođenih na području regije pokazuju da, samo po osnovu ova dva pokazatelja regija godišnje gubi više od 470 stanovnika. Tu se posebno izdvaja opština Kozarska Dubica koja, na osnovu negativnog prirodnog priraštaja, gubi 200 stanovnika godišnje. U najpovoljnijem položaju je opština Laktaši, kod koje je broj rođenih u periodu 2005-2010. godina približno jednak broju umrlih. Raspoloživi podaci u periodu 2005-2010. godine pokazuju da je u regiji ukupno 2.822 više umrlih u odnosu na broj rođenih u ovom periodu.

Grafikon 3. Prirodni priraštaj po opštinama

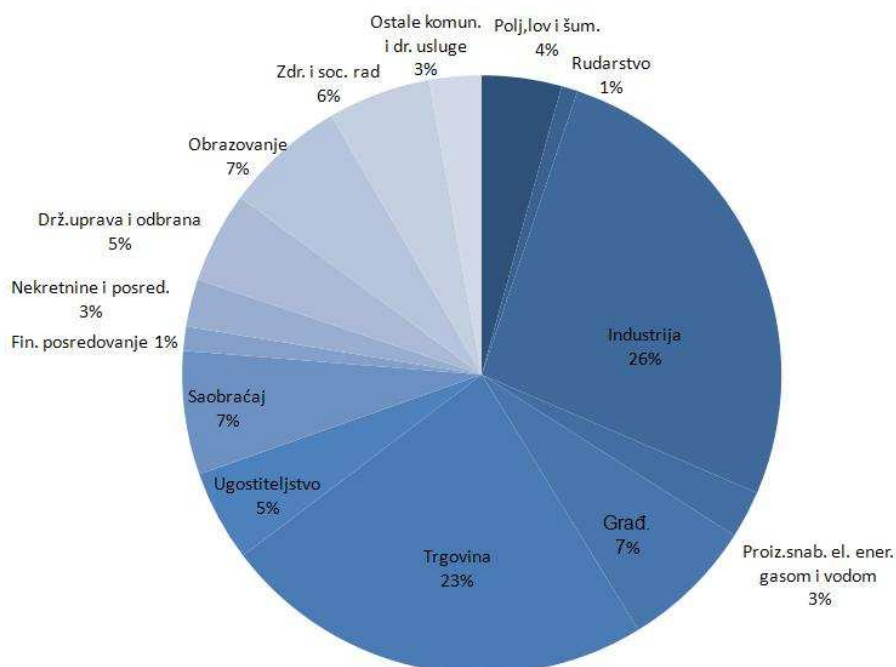
Izvor podataka: Statistički godišnjak 2011, Republički zavod za statistiku RS

Rast nezaposlenosti

Ukupan broj registrovanih zaposlenih na području regije u 2010. godini je 25.075. Kada se broj registrovanih zaposlenih stavi u odnos sa brojem registrovanih nezaposlenih od 12.191 dobije se stopa registrovane nezaposlenosti ² od 32,71% (stopa registrovane nezaposlenosti u Republici Srpskoj u 2010. godini iznosila je 37,29%)³.

Sve opštine u sastavu regije bilježe rast broja registrovanih nezaposlenih u posljednje tri godine. Ovo je posebno izraženo u 2009. godini, u kojoj su najizraženiji uticaji ekonomske krize, kada je broj nezaposlenih u regiji bio veći za 6,46% u odnosu na 2008. godinu, dok je u 2010. godini broj nezaposlenih veći za 4,87% u odnosu na 2009. godinu.

Kada je u pitanju kvalifikaciona struktura nezaposlenih, dominiraju kvalifikovani i nekvalifikovani nezaposleni u svim opštinama u sastavu regije osim u Laktašima, gdje je najveći procenat nezaposlenih kvalifikovanih i srednje stručne spreme. Povećanje broja nekvalifikovanih nezaposlenih, prijavljenih na biro za zapošljavanje, je evidentiran posljednjih godina. Nezaposleni sa NKV kvalifikacijama su uglavnom osobe preko 45 godina starosti, što i po tom osnovu predstavlja teže zapošljivu kategoriju stanovnika.

Djelatnosti koje zapošljavaju najveći broj radnika na području opština u sastavu regije su prerađivačka industrija sa 26% i trgovina sa 23% zaposlenih radnika (podaci za 2010. godinu).

Grafikon 4. Struktura zaposlenih prema djelatnosti, 2010. godina (pravna lica)

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS, Statistički godišnjak 2011. godine

Prema broju zaposlenih, prerađivačka industrija i trgovina dominiraju u svim opštinama u sastavu regije. Građevinarstvo zapošljava značajniji broj radnika u opštini Laktaši.

² prosječna stopa nezaposlenosti

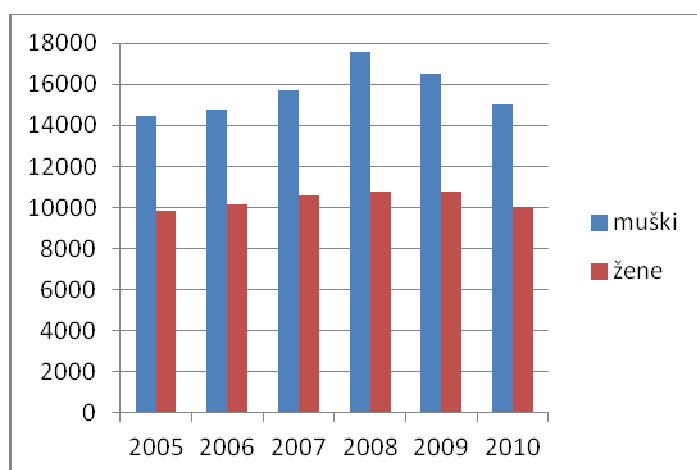
³ prosječna stopa registrovane nezaposlenosti u opštini Laktaši u 2010. godini je 18.68%

Tabela 1. Struktura zaposlenih, 2010. godina (u %)

	Prerađivačka industrija	Trgovina	Građevinarstvo	Ostalo
Gradiška	23	21	5	52
Kozarska Dubica	29	21	7	42
Laktaši	28	29	11	32
Srbac	28	16	2	55
Ukupno	26	23	7	43

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS, Statistički godišnjak 2011. godine

Grafikon 5. Zaposleni po polu, 2005-2010. godina

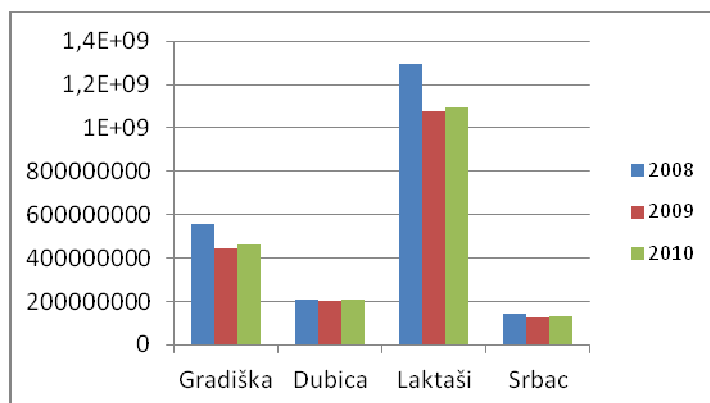
Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS, Plate, zaposlenost i nezaposlenost, Statistički bilten, broj 3, Banja Luka 2011. godine.

Grafikon o zaposlenima po polu pokazuje dominaciju muških radnih mjesta u svim opštinama u sastavu regije. Ova razlika je najizraženija u opštini Laktaši gdje je u 2010. godini bilo 64% zaposlenih muškaraca od ukupnog broja zaposlenih. U ostalim opštinama procenat zaposlenih muškaraca je bio od 56-58% u 2010. godini. Takođe se može primjetiti da se pad broja zaposlenih u 2009. i 2010. godini najviše odrazio na mušku radnu snagu.

Najveći prihodi u prerađivačkoj industriji, trgovini i građevinarstvu

Uticaj globalne ekonomske krize je vidljiv na podacima koji pokazuju ukupno ostvarene prihode preduzeća gdje je u svim opštinama zabilježen pad prihoda u 2009. u odnosu na 2008. godinu. Međutim, već u 2010. godini primjetno je blago poboljšanje ukupnih prihoda preduzeća, ali je nivo prihoda iz 2008. godine zadržan jedino u Kozarskoj Dubici. Pad prihoda u 2009. godini je većim dijelom uzrokovan padom prihoda u preduzećima iz oblasti trgovine.

Grafikon 6. Ukupno ostvareni prihodi preduzeća u periodu 2008- 2010. godina, u 000 KM

Izvor podataka: opštine u sastavu regije prema APIF-u

Opština Laktaši dominira prema ukupno ostvarenim prihodima preduzeća na području opštine (od tri do pet puta veći prihodi po stanovniku od ostalih opština u sastavu regije). Ostvareni prihodi preduzeća koja posluju na području opštine Laktaši su veći od zbira ukupno ostvarenih prihoda preduzeća u ostalim opštinama u sastavu regije.

Tabela 2. Struktura ostvarenih prihoda po opštinama, 2010. godina

% prihoda po djelatnosti preduzeća	Gradiška	Kozarska Dubica	Laktaši	Srbac
Prerađivačka industrija	23	59	23	64
Građevinarstvo	7	7	21	1
Trgovina	47	23	47	17
Ostalo	23	11	9	18

Izvor podataka: opštine u sastavu regije prema podacima APIF-a

Dominacija preduzeća iz pojedinih sektora u oblasti zapošljavanja radnika se odražava i na prihode preduzeća, tako je u opštinama Kozarska Dubica i Srbac prisutna dominacija preduzeća iz oblasti prerađivačke industrije, dok je u opštinama Gradiška i Laktaši učešće preduzeća iz oblasti trgovine u ukupno ostvarenom prihodu privrede znatno veće od učešća u ukupnoj zaposlenosti.

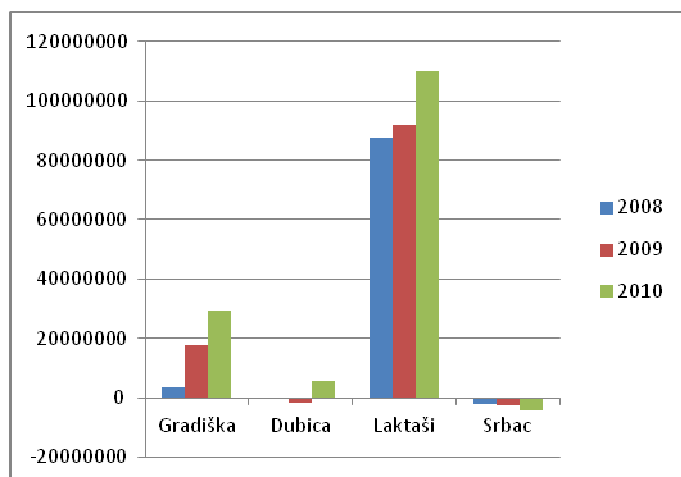
Najveći procenat prihoda u Gradišci ostvaruje trgovina (47% u 2010. godini), što je u skladu sa geografskim predispozicijama opštine. Preduzeća iz oblasti prerađivačke industrije u opštini Gradiška ostvaruju 23% ukupnih prihoda u 2010. godini.

U Kozarskoj Dubici 59% prihoda ostvaruje prerađivačka industrija, dok preduzeća iz oblasti trgovine ostvaruju 23% ukupnih prihoda. Ostala preduzeća ostvaruju svega 18% ukupnih prihoda.

U opštini Laktaši, trgovina ostvaruje najveći dio prihoda (47% u 2010. godini), dok građevinarstvo (21%) i prerađivačka industrija (23%) ostvaruju podjednak procenat ukupnih prihoda. U strukturi prihoda prerađivačke industrije najveće učešće ostvaruje prehrambena industrija (35,37%), a značajno je učešće i elektro i metalne industrije (17,34%, odnosno 15,42%).

Najveći procenat ukupno ostvarenih prihoda u opštini Srbac ostvaruju preduzeća iz oblasti prerađivačke industrije (najviše iz oblasti prehrambene industrije) i to sa 64% ukupno ostvarenog prihoda u 2010. godini. Slijede preduzeća iz oblasti trgovine koja ostvaruju 17% ukupnog prihoda opštine.

Grafikon 7. Finansijski pokazatelji preduzeća, u 000 KM, 2008-2010 (bruto dobitak i gubitak⁴)

Kada posmatramo podatke o ostvarenim finansijskim rezultatima preduzeća vidimo dominaciju preduzeća sa područja opštine Laktaši sa preko 110 miliona ostvarene bruto dobiti u 2010. godini (najveći procenat dobiti ostvaruju građevinarstvo, a zatim slijedi trgovina). Primjetan je značajan rast ostvarene bruto dobiti preduzeća sa područja Laktaša i Gradiške u posljednje tri godine. U Srpcu i Kozarskoj Dubici je zabilježena fluktuacija finansijskih rezultata preduzeća u posljednje tri godine. U opštini Srbac ukupni finansijski rezultat preduzeća pokazuje povećanje gubitaka u posljednje tri godine.

Ovi gubici su uglavnom posljedica povećanja gubitaka u preduzećima iz oblasti prerađivačke industrije, što je posebno izraženo u 2010. godini.

U Kozarskoj Dubici je primjetan značajan pad ukupne bruto dobiti preduzeća u 2009. godini u odnosu na prethodne godine. Ovaj pad ukupne bruto dobiti je izazvan padom bruto dobiti preduzeća iz oblasti trgovine. U 2010. godini je zabilježen rast ukupne bruto dobiti preduzeća.

Struktura ukupno ostvarene bruto dobiti za regiju za 2010. godinu pokazuje da tri djelatnosti ostvaruju 90% ukupne bruto dobiti regije za 2010. godinu: građevinarstvo (34%) - najvećim dijelom sa područja opštine Laktaši, trgovina (30%) i prerađivačka industrija (26%).

Tabela 3. Preduzeća iz oblasti prerađivačke industrije

Opština	Najveća preduzeća prema broju radnika iz oblasti prerađivačke industrije	Najveća preduzeća prema broju radnika iz oblasti prehrambene industrije
Gradiška	Metaloprerađivačka industrija i drvoprerada	Proizvodnja stočne hrane (jedno preduzeće, 53 zaposlena u 2010)
Kozarska Dubica	Prerada mlijeka, drvoprerađivačka industrija, tekstilna industrija i hemijska prerada kukuruza	Prerada mlijeka i hemijska prerada kukuruza
Laktaši	Prehrambena industrija, drvna industrija, elektro, metaloprerađivačka, proizvodnja betona i proizvoda od betona, mesna industrija	Proizvodnja snack proizvoda, mesna industrija
Srbac	Živinarstvo, mesna industrija, tekstilna industrija, proizvodnja bioenergenata	Živinarstvo i mesna industrija

Najveća preduzeća sa područja opštine Gradiška, prema broju zaposlenih, su preduzeća iz oblasti metaloprerađivačke industrije i drvoprerade. Među preduzećima koja zapošljavaju najveći broj

⁴ Finansijski rezultat je iskazan kao razlika između ukupnih prihoda i ukupnih rashoda, odnosno predstavlja bruto finansijski rezultat (bruto dobitak i bruto gubitak).

zaposlenih u opštini Gradiška jedno je preduzeće iz oblasti proizvodnje stočne hrane, Agromiks koje je u 2010. godini zapošljavalo 53 radnika.

Od 9 najvećih preduzeća iz oblasti prerađivačke industrije na području opštine Kozarska Dubica, 4 preduzeća su iz oblasti prehrambene industrije, odnosno preduzeća iz oblasti mliječne industrije, prerade kukuruza, uzgoj i skladištenje i pekarska proizvodnja. Ova četiri preduzeća ukupno su zapošljavala 460 radnika u 2010. godini.

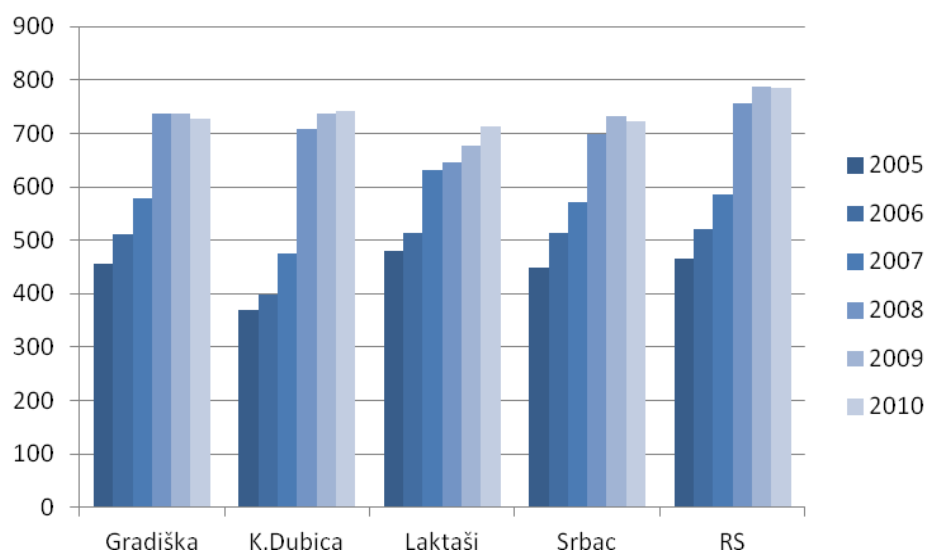
Struktura najvećih preduzeća iz oblasti prerađivačke industrije sa područja opštine Laktaši je vrlo različita. Najveće u 2010. godini je preduzeće Marbo koje je lider u BiH proizvodnji snack proizvoda⁵, a ostvaruje i značajno učešće na tržištima regiona. Zapošljava ukupno 305 radnika (na području opštine Laktaši 204 radnika) i jedno je od tri velika preduzeća sa sjedištem na području opštine. Značajna preduzeća, po broju zaposlenih, postoje u oblasti mesne industrije, oblasti prerade drveta i proizvodnje namještaja i elektro industrije.

Najveća preduzeća iz oblasti prerađivačke industrije sa područja opštine Srbac su dva preduzeća iz oblasti živinarstva koja su u 2010. godini ukupno zapošljavala 277 radnika.

Rast neto plata

Podaci o prosječnim neto platama po opštinama pokazuju rast neto plata u svim opštinama u posljednjih pet godina. Prosječne neto plate su 2008. i 2009. godine u svim opštinama nešto niže od prosječne neto plate u Republici Srpskoj (755 KM u 2008. god. 788 KM u 2009. god.). Rast neto plata u Republici Srpskoj u navedene dvije godine je uglavnom nastao zahvaljujući rastu neto plata u javnim i državnim institucijama i ustanovama. Do 2008. godine prosječne plate u svim opštinama su bile na nivou prosječnih neto plata u Republici Srpskoj.

Grafikon 8. Prosječne neto plate

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak 2010. i Bilten broj 3, Plate, zaposlenost i nezaposlenost

Podaci takođe pokazuju nešto niže prosječne neto plate u opštini Laktaši u posljednje tri godine u odnosu na ostale opštine u sastavu regije. Ovi podaci nam daju indikaciju o privrednoj aktivnosti opština.

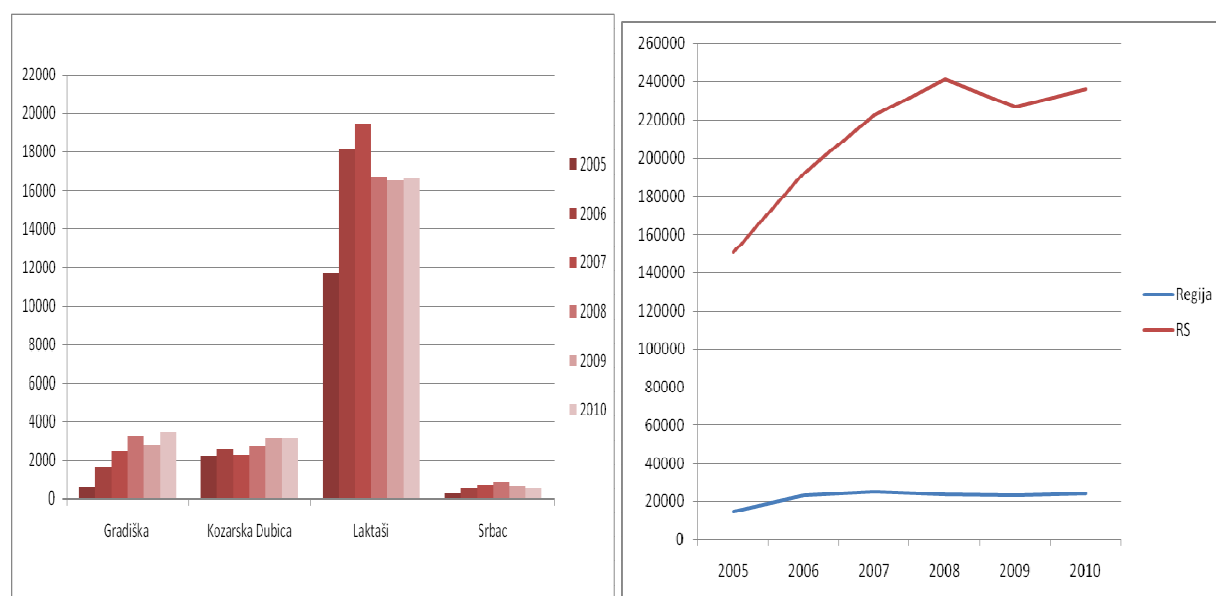
⁵ Pretežna djelatnost: prerada i konzervisanje krompira

Generalno, podaci o prosječnim neto platama po opštinama u Bosni i Hercegovini govore o nižim prosječnim neto platama u opštinama sa većom privrednom aktivnosti.

Turistički potencijali regije

Najveći broj dolaska turista je prijavljen na području opštine Laktaši što pokazuje razvijene banjsko-turističke kapacitete opštine. Gradiška posljednjih godina bilježi povećanje dolazaka turista. Prosječan broj noćenja turista u svim opštinama je dva noćenja, osim u Kozarskoj Dubici gdje je prosječan broj noćenja 12, zahvaljujući velikom broju noćenja u banji Mlječanici. Na području Regije u prosjeku se ostvari preko jedne desetine turističkih posjeta i oko 13% svih noćenja turista u Republici Srpskoj. Prosječan broj noćenja u Regiji (oko 3) je nešto veći od republičkog prosjeka, ali je stepen iskorištenosti smještajnih kapaciteta relativno mali⁶.

Grafikon 9. Dolasci turista po opštinama, u regiju i Republiku Srpsku

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak 2010 i 2011

Među turističke potencijale regije posebno se izdvaja banjski (zdravstveni) turizam na području opštine Laktaši (banja Slatina i banja Laktaši) i opštine Kozarska Dubica (banja Mlječanica).

Razvoj izletničkog turizma je prisutan na području Bardače, opština Srbac.

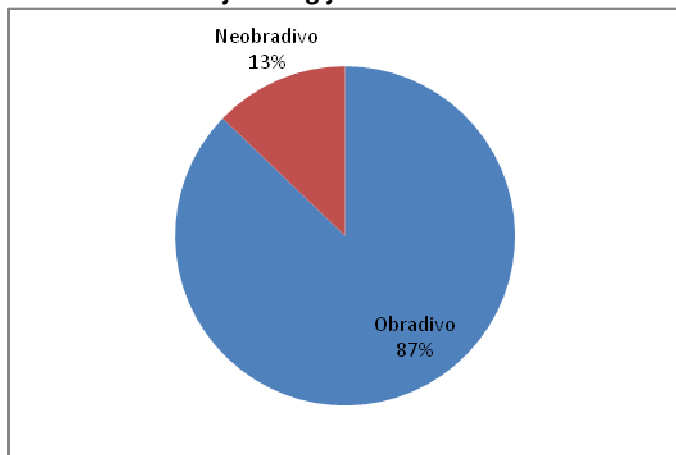
Potencijale za razvoj turizma, uz ulaganja u infrastrukturu i smještajne kapacitete ali i razvoj turističke infrastrukture, pružaju i ruralna područja Lijevča polja, Kozare i Prosare gdje postoje prirodni potencijali za razvoj agro – ruralnog turizma. Za upotpunjavanje turističke ponude mogu se iskoristiti spomenici kulture, arheološki lokaliteti i sakralni objekti koji postoje u svakoj od opština Regije.

⁶ Npr. Stepenn iskorištenosti smještajnih kapaciteta na području opštine Laktaši (oko 550 kreveta u 8 hotela, 2 motela I značajan broj kreveta u individualnom smještaju), koja sa aspekta mogućnosti smještaja gostiju prednjači u regiji, je oko 15%.

Poljoprivredna proizvodnja

Povoljni prirodni uslovi za razvoj (klime i zemljište), dugogodišnje iskustvo i tradicija u poljoprivrednoj proizvodnji, vrijedni i čestiti ljudi uticali su da područje opština Gradiška, Kozarska Dubica, Laktaši i Srbac bude jedno od najrazvijenijih poljoprivrednih područja u Republici Srpskoj⁷.

Grafikon 10. Struktura poljoprivrednog zemljišta regije

Izvor podataka: Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove

Najvažniji faktor u razvoju poljoprivredne proizvodnje je postojanje velikih površina kvalitetnog obradivog zemljišta. Od ukupnog poljoprivrednog zemljišta na području regije 133.933 ha na obradivo otpada 116.779 ha (87,19%), što čini 14,28% ukupno obradivih površina u Republici Srpskoj⁸.

Najveća površina obradivog zemljišta prostire se na području opštine Gradiška (39.92% ukupno obradivih površina regije), dok je pojedinačno učešće ostalih opštine u obradivim površinama regije oko 20% (Tabela 4.).

Tabela 4. Struktura poljoprivrednog zemljišta po opštinama

Opština	Obradivo		Neobradivo		Poljoprivredno zemljište (obradivo i neobradivo)	
	Površina (ha)	Učešće (%)	Površina (ha)	Učešće (%)	Površina (ha)	Učešće (%)
Gradiška	46.623	39.92	4.138	24.12	50.761	37.90
K. Dubica	23.481	20.11	8.000	46.64	31.481	23.51
Laktaši	22.480	19.25	2.790	16.26	25.270	18.87
Srbac	24.195	20.72	2.226	12.98	26.421	19.73
UKUPNO	116.779	100.00	17.154	100.00	133.933	100.00

Izvor: Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove

⁷ Podaci o poljoprivrednoj proizvodnji su, u mjeri u kojoj je to bilo moguće, bazirani na procjenama opštinskih odjeljenja za privredu. Radna grupa za izradu Regionalne strategije ruralnog razvoja se usaglasila da su procjene opštine relevantnije za analizu stanja poljoprivrede od podataka koji se mogu dobiti od Republičkog zavoda za statistiku ili podataka iz katastra.

⁸ Obradiva površina u RS: 818 000 ha (izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS, podaci za 2009. godinu)

Tabela 5. Oranične površine prema načinu korištenja u 2009 godini (u ha)

Opština	Povrće	Žita
Gradiška	1.010	16.000
Srbac	857	8.445
Koz. Dubica	167	7.699
Laktaši	2.708	13.205
UKUPNO	4.742	45.349

Izvor podataka: Procjene odjeljenja za privredu i društvene djelatnosti, odsjeci za poljoprivredu opštine u sastavu regije

Iz ovih podataka se vidi da ukupno zasijane površine pod povrtlarskim kulturama za ovu regiju iznose 4.742 ha što u poređenju sa 34.495 ha na nivou RS⁹ predstavlja 13,75% dok površine pod ratarskim kulturama (žita) iznose 45.349 ha, odnosno 21,01 % zasijanih površina u RS (215.892 ha).

Zahvaljujući svom povoljnom geografskom položaju kao i povoljnim klimatskim uslovima ove opštine imaju razvijenu poljoprivrednu proizvodnju, što se ispoljava kroz intenzivnu proizvodnju, upotrebu savremenih agrotehničkih mjera, kao što su navodnjavanje (u povrtlarskoj proizvodnji kap po kap i direktno raspršivanje na usjevima kada je u pitanju ratarstvo), protivgradna zaštita, na području regije se nalaze i eksperimentalna polja Poljoprivrednog instituta RS-a u cilju dokazivanja i uvođenja novih sorti (posebno izraženo u ratarskoj proizvodnji).

Tabela 7. Odnos/raspoređenost ratarsko povrtlarske proizvodnje u regiji

Opština	Ratarstvo		Povrtlarstvo	
	Proizvodnja (t)	% učešće ratarstva u regiji	Proizvodnja (t)	% učešće povrtlarstva u regiji
Gradiška	73979	42,30	36310	49,00
Srbac	27695	15,84	3873,8	5,23
Koz. Dubica	34106	19,50	3220	4,35
Laktaši	39.105	22,36	30.700	41,43
UKUPNO	174.885	100	74.103,8	100

Izvor: Procjene odjeljenja za privredu i društvene djelatnosti- odsjeci za poljoprivredu

⁹Zasijane površine pod povrćem u RS: 34 495 ha (izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS, podaci za 2009. godinu)

Tabela 8. Proizvodnja poljoprivrednih kultura, tona

Opština	Gradiška		Srbac		Kozarska Dubica		Laktaši	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Godina	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Pšenica	8050	8000	4097	1650	4500	3850	4589	2400
Raž	12	9	28	10	6	6	330	108
Ječam	3600	3500	1431	590	2500	2700	2423	2240
Kukuruz	52250	58200	25187	24400	23500	23500	29064	17640
Krompir	24340	15200	2035	2200	2200	1750	16560	15120
Luk crni	2750	2700	77	74	35	40	1056	739
Paradajz	1050	1410	300	305	150	120	2648	643
Paprike	1900	1800	182	193,2	850	800	504	240
Dinja i lubenica	77000	5880	595	510	120	100	2058	1764
Krastavac	950	1000	132	144	200	220	1051	178

Izvor: Procjene odjeljenja za privredu i društvene djelatnosti, odsjeci za poljoprivredu

Ratarske i povrtlarske kulture u regijini su ravnomjerno raspoređene, ali u ukupnoj količini predstavljaju značajan procentualni udio u ukupnoj proizvodnji na republičkom nivou, što je i predstavljeno sljedećim prikazom.

1. Ukupna proizvodnja pšenice u Republici Srpskoj u 2009. godini iznosila je 165 978 tona¹⁰, ukupna proizvodnja regije iznosi 20 693 tona odnosno 12,5% na republičkom nivou.
2. Ukupna proizvodnja kukuruza u Republici Srpskoj u 2009. godini iznosila je 695 562 tona¹¹, ukupna proizvodnja regije iznosi 130 000 tona odnosno 16,90 % na republičkom nivou.
3. Ukupna proizvodnja raži u Republici Srpskoj u 2009. godini iznosila je 7 463 tona¹², ukupna proizvodnja regije iznosi 375 t odnosno 5,02 % na republičkom nivou.
4. Ukupna proizvodnja ječma u Republici Srpskoj u 2009. godini iznosila je 51 420 tona¹³, ukupna proizvodnja regije iznosi 9 887 tona odnosno 19,22 % na republičkom nivou.
5. Ukupna proizvodnja krompira u Republici Srpskoj u 2009. godini iznosila je 173 540 tona¹⁴, ukupna proizvodnja regije iznosi 29 931 tona, odnosno 17,25% na republičkom nivou.
6. Ukupna proizvodnja paradajza u Republici Srpskoj u 2009. godini iznosila je 26 620 tona¹⁵, ukupna proizvodnja regije iznosi 4148.1 tona, odnosno 15,58 % na republičkom nivou.

¹⁰Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS

¹¹Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS

¹²Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS

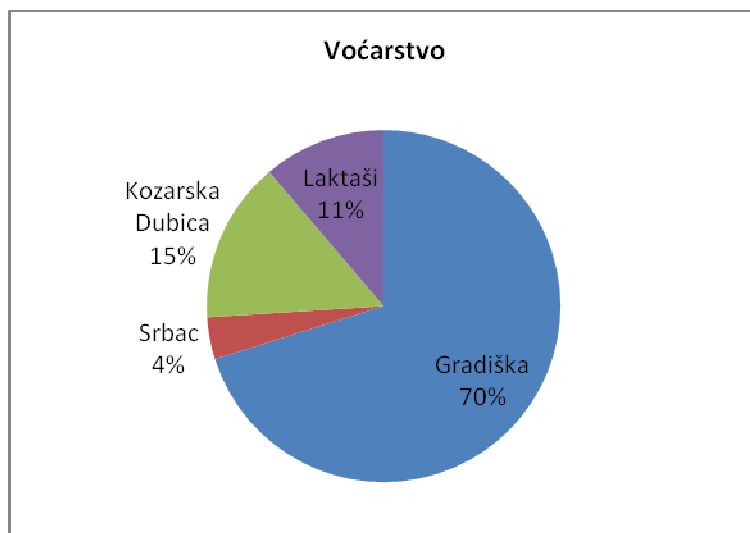
¹³Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS

¹⁴Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS

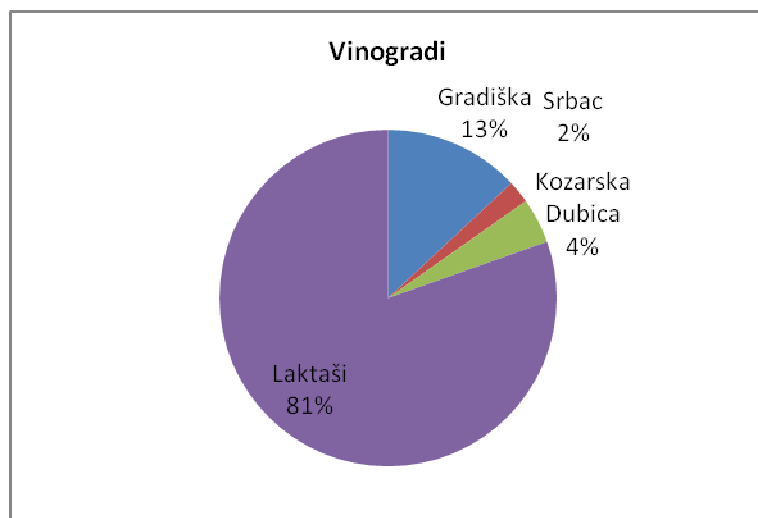
¹⁵Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS

7. Ukupna proizvodnja paprika u Republici Srpskoj u 2009. godini iznosila je 26 468 tona¹⁶, ukupna proizvodnja regije iznosi 3436 tona, odnosno 12,98 % na republičkom nivou.
8. Ukupna proizvodnja krastavaca u Republici Srpskoj u 2009. godini iznosila je 13 976 tona¹⁷, ukupna proizvodnja regije iznosi 2 332 tona, odnosno 16,68 % na republičkom nivou.

Grafikon 11. Učešće opština u površinama pod voćem u regiji (%)

Grafikon 12. Učešće opština u površinama pod vinogradima u regiji (%)

Razvoj vinogradarske proizvodnje pokazuje da opština Laktaši ima najveće učešće u regionu u pogledu vinogradarske proizvodnje (80,43%), dok Kozarska Dubica ima najmanju površinu pod vinogradima, svega 1 ha.

S obzirom na geografske (potencijali u smislu položaja u odnosu na velike gradove, preradu i površinu obradivog zemljišta) kao i agro klimatske uslove regije voćarsko vinogradarska proizvodnja nije na dovoljno razvijenom nivou, i ako se u obzir uzmu i prerađivačko/izvozni potencijali postaje očigledno u kom pravcu se proizvodnja može razvijati.

¹⁶Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS

¹⁷Izvor podataka: Republički zavod za statistiku RS

Tabela 9. Voćarstvo i vinogradarstvo, ukupna površina 3.161 ha

Opština	Voćarstvo	Vinogradarstvo
Gradiška	2185	6
Srbac	120	1
Kozarska Dubica	460	2
Laktaši	350*	37
UKUPNO:	3115	46

Izvor podataka: Procjena odjeljenja za privredu i društvene djelatnosti, odsjeci za društvene djelatnosti opština regije

*Procjena na osnovu prijavljenih površina za podsticaj

Tabela 10. Voćna stabla i proizvodnja voća (podaci za 2010 godinu)

Polj. kultura	Jabuke		Kruške		Šljive	
	Br. stabala sposobnih za rod	Uk. proiz. tona	Br. stabala sposobnih za rod	Uk. proiz. tona	Br. stabala sposobnih za rod	Uk. proiz. tona
Opština						
Gradiška	2.093.000	33.189	287.500	7.659	212.500	6.382
Srbac	27.810	240	20.405	131	90.005	540
Koz. Dubica	667.500	4.672	122.400	612	62.000	186
Laktaši	126.000	2.520	56.000	840	140.000	3.500

Izvor podataka: Procjena odjeljenja za privredu i društvene djelatnosti

Tabela 11. Stočarstvo, izraženo na nivou regije

Stočarstvo						
Opština	Goveda	Ovce	Svinje	Koze	Perad	Pčelinja društva
Gradiška	8.200	6.000	30.000	500	1.530.000	3.000
Srbac	3.660	3.115	5.320	740	1.630.000	610
Koz. Dubica	7.000	3.300	39.100	180	80.000	6.629
Laktaši*	6.000	2.000	15.000	500	120.000	1.000
UKUPNO	24.860	14.415	89.420	1.920	3.360.000	11.239

Izvor podataka: procjene odjeljenja za privredu i društvene djelatnosti, odsjeci za poljoprivredu

*podaci dostavljeni statistici¹⁸

¹⁸ Prema podacima Agencije za obilježavanje životinja za opštinu Laktaši:

- u periodu od 01.01.2004. godine do 26.08.2011. godine na 2.520 imanja registrovano je ukupno 16.995 goveda od čega je trenutno aktivno 15.383 (realnost podatka sa stanovišta broja goveda je upitna, zbog neprijavlivanja prodaje ili klanja goveda i vraćanja ušnih markica od strane vlasnika),
- stanje na osnovu vakcinacije malih preživara (436 imanja; 6.336 ovaca i 166 koza).

Na području regije zastupljen je uzgoj peradi, goveda, ovaca, koza i svinja, uzgoj pčela.

Tabela 12. Stočarska proizvodnja

Opština	Mlijeko (000 l)	Vuna (t)	Jaja (000 kom)	Med (t)
Gradiška	20.000	N/a	25.000	30
Srbac	N/a	N/a	7.300	20
Koz. Dubica	8.000	5	2.000	80
Laktaši	2.000*	4	16.000	15
UKUPNO	30.000	9	50.300	145

Izvor: Procjene odjeljenja za privredu i društvene djelatnosti

* na osnovu podataka Mlijekoprodukt d.o.o. Kozarska Dubica (najveći otkupljivač mlijeka), podaci o količini otkupljenog mlijeka sa područja opštine Laktaši u 2010. godini (1.773.000 l) i procjene Odjeljenja za privredu i društvene djelatnosti-Odsjek za poljoprivredu i društvene djelatnosti.

U pogledu stočarske proizvodnje na području opštine Gradiška najzastupljenija je proizvodnja mlijeka koja iznosi 20 miliona litara i proizvodnja jaja koja iznosi 25 miliona komada. Na području opštine Kozarska Dubica pored proizvodnje mlijeka i jaja, zastupljena je i proizvodnja vune koja iznosi 5 tona i u odnosu na proizvodnju na republičkom nivou iznosi 0,71%¹⁹ kao i proizvodnja meda (80 tona) koja predstavlja 5,92% proizvodnje meda na nivou Republike Srpske²⁰.

¹⁹Proizvodnja vune u RS (2009): 701 t – izvor: Zavod za statistiku RS

²⁰Proizvodnja meda u RS (2009): 1351 t – izvor: Zavod za statistiku RS

Saobraćajna infrastruktura

Generalno, može se reći da je stanje sa saobraćajnom infrastrukturom regije i povezanosti sa drugim opštinama u BiH i Hrvatskoj prilično zadovoljavajuće.

Gradiška	Kozarska Dubica	Laktaši	Srbac
<p>Putna infrastruktura na području opštine Gradiška je solidno razvijena, dužina asfaltiranih puteva na području opštine je 1.100 km.</p> <p>Gradiška je povezana na relaciji Gradiška – Mahovljani auto-putem u dužini od 26,8 km, te magistralnim putevima na području opštine u dužini od 51 km i regionalnim putevima u dužini od 70,6 km.</p> <p>Gradiška je povezana magistralnim putem sa opštinama Srbac i Kozarska Dubica.</p> <p>Svojim sjevernim dijelom opština Gradiška se naslanja na obalu rijeke Save dužinom od 57,6 km.</p> <p>Gradiška je 30 km udaljena od aerodroma u Mahovljanima.</p>	<p>U urbanom dijelu Kozarske Dubice je relativno dobro stanje puteva, oko 50% je sa savremenim kolovoznim zastoralom, posebno saobraćajnice prvog reda.</p> <p>Lokalne puteve na području opštine Kozarska Dubica čini mreža puteva dužine 170 km. Osnovne karakteristike ovih puteva su znatna oštećenja na kolovoznoj konstrukciji, udarne rupe, slabo riješena odvodnja, začepljeni cjevasti propusti i obodni kanali.</p> <p>Mrežu nekategorisanih puteva čine svi šumski i seoski putevi. Zajednička karakteristika za većinu je loše stanje elemenata kolovozne konstrukcije posebno u brdskim predjelima.</p>	<p>Opština Laktaši ima solidnu saobraćajnu mrežu. Svi magistralni, regionalni i lokalni putevi asfaltirani su cijelom svojom dužinom. Dužina asfaltiranih puteva (lokalni i nekategorisani putevi) je oko 300 km. Dužina asfaltiranih ulica u naseljima je oko 10. km. Posljednjih godina asfaltirano je preko 50 seoskih puteva, a izvršena je i rekonstrukcija i asfaltiranje dva važna lokalna pravca Laktaši-Srbac, u dužini od 12,5 km (završni sloj asfalta) i Klašnice-Slatina, u dužini od 7,37 km i još osam lokalnih pravaca ukupne dužine 7,87 km Od Banja Luke, administrativnog centra Srpske, Laktaši su udaljeni 20 kilometara, od graničnog prelaza sa Republikom Hrvatskom oko 30 km. U toku je izgradnja auto-puta Banja Luka – Gradiška i auto-puta Banja Luka – Doboj koji će omogućiti priključenje na postojeće auto - puteve u okruženju. Međunarodni aerodrom u Mahovljanima (jedini funkcionalni kapacitet za avio saobraćaj u RS), udaljen je 3 km od centra Laktaša i veza je kako Laktaša tako i regiona sa Evropom i svijetom. Površina koju koristi aerodrom u Mahovljanima iznosi 160 ha. Na teritoriji Opštine postoji i sportski aerodrom u Trnu sa površinom od 158 ha, od čega je na području opštine Laktaši 112 ha. Izgradnju i asfaltiranje nedostajućih saobraćajnica u urbanim centrima opštine, a koje su planirane u regulacionim planovima koče nerješeni imovinsko – pravni odnosi i izgradnja kanalizacione i vodovodne infrastrukture koja prethodi samom asfaltiranju. Saobraćajnice u ruralnom dijelu opštine redovno se održavaju u toku svake kalendarske godine. Izvode se radovi na sanaciji makadamskih (nasipanja) i asfaltnih (sanacija udarnih rupa, bankine...) saobraćajnica. Obezbeđeno je zimsko održavanje urbanih dijelova opštine.</p>	<p>Posljednjih godina uloženo je mnogo sredstava na rekonstrukciji i sanaciji putne mreže. Ipak, nekategorisani putni pravci još uvijek ne zadovoljavaju potrebe savremenog života.</p> <p>U 2010. godini je bilo svega oko 25,36 % asfaltiranih nekategorisanih puteva na području opštine. Situacija sa lokalnim putevima je mnogo bolja – proteklih godina rekonstruisani (asfaltirani) su lokalni putni pravci u dužini od 80,05 km. Urađena je rekonstrukcija magistralnog puta Nova Topola – Derventa M 14.1. i rekonstrukcija regionalnog puta Srbac – Prnjavor R-474. Na području opštine ne postoji ni jedna mjesna zajednica, niti naseljeno mjesto čiji centar nije povezan asfaltnom cestom sa centrom opštine. Od ukupne dužine puteva na području opštine Srbac koja iznosi 463,86 km, prema podacima iz 2009. godine, asfaltirano je 48,53%.</p> <p>Na području opštine nema izgrađene luke na rijeci Savi. Od riječnog saobraćaja trenutno je u funkciji malogranični skelski prelaz, Srbac - Davor, sa Hrvatskom. Ranije je u Kobašu postojao pontonski most koji je povezivao Bosanski i Slavonski Kobaš, a na taj način i opštinu Srbac sa autoputem i željezničkom prugom u Hrvatskoj.</p>

Vodosnabdjevanje

Gradiška	Kozarska Dubica	Laktaši	Srbac
<p>Hemijski i bakteriološki ispravnom vodom za piće trenutno se snabdijeva oko 64% stanovništva, ostalo stanovništvo koristi vodu iz bunara i individualnih vodovodnih objekata. Trenutna dužina vodovodne mreže je 363.160 m, a pokriva uže gradsko područje opštine i 6 mjesnih zajednica u južnom kao i 12 mjesnih zajednica u jugozapadnom dijelu opštine. Ukupan broj domaćinstava koji se snabdijevaju vodom je 11.486, odnosno pitkom vodom je obuhvaćeno 32.000 stanovnika.</p> <p>Jedan od prioriteta je smanjenje gubitaka vode za 10 – 12%.</p> <p>Planirano je proširenje vodovodne mreže na još 14 mjesnih zajednica.</p>	<p>Opština ima preko 480 izvora pitke vode koji su promjenjivog kvantiteta i kvaliteta, a razlog tome su neadekvatne mjere zaštite. Stanovnici opštine imaju problema sa vodosnabdjevanjem, a razlozi su: veliki gubici u vodovodnoj mreži, velika udaljenost vodozahvata i velike visine pumpanja vode, nerješena vlasnička struktura, nedovoljni kapaciteti rezervoara, dotrajalost gradske vodovodne mreže i ostalo.</p>	<p>Snabdijevanje stanovništva vodom za piće obavlja se na dva načina: -organizovano i kontrolisano putem vodovodnih sistema i objekata vodosnabdijevanja (17 naseljenih mjesta sa oko 23.500 stanovnika, odnosno 58% ukupnog stanovništva) -putem lokalnih vodovoda u vanurbanim područjima kojima gazduju učesnici u izgradnji vodovoda (bez stručnog nadzora), vlastitih izvora, cisterni i individualnih bunara.</p> <p>Organizovano snabdijevanje se vrši preko Komunalnog preduzeća „Budućnost“ a.d. Laktaši (5.000 priključaka sa oko 15.600 stanovnika, uključeno i 1.150 priključaka u širem području Slatine čiji su vlasnici korisnici usluga "Budućnosti", a snabdijevaju se vodom iz Banjalučkog vodovoda) i „Vodovoda“ a.d. Banja Luka (2.600 priključaka u MZ Trn).</p> <p>Dužina distribucione mreže je oko 143 km. Distribucija se vrši na tri načina: KP „Budućnost“ a.d. Laktaši vodonabdjevanje vrši iz vlastitih izvorišta i kupovanjem vode od „Vodovoda“ a.d. Banja Luka za šire područje Slatine. „Vodovod“ a.d. Banja Luka vrši distribuciju vode iz vodovodnog sistema Banja Luka na veći dio područja MZ Trn.</p> <p>Ove godine puštena su u rad dva novoizgrađena vodovodna sistema Maglajani i Kriškovci koji u ukupnoj dužini od 75 km mreže pokrivaju 12 laktaških sela. Plan je izgradnja dodatnih 100 km sekundarne mreže.</p> <p>U toku je realizacija projekta „Izgradnja i rekonstrukcija vodovoda i kanalizacije na području opštine Laktaši“ finansiranog od strane Evropske investicione banke čija je svrha poboljšanje stanja vodovodnog i kanalizacionog sistema opštine Laktaši s ciljem poboljšanja zdravstvenog stanja stanovništva i očuvanja životne sredine, obezbjeđivanjem sanitarno ispravne vode za piće za oko 80% stanovništva i otklanjanjem zagađenja u urbanim područjima obezbjeđenjem odvodnje i prečišćavnje fekalnih voda.</p>	<p>Snabdijevanje vodom se vrši gradskim vodovodom i neposredno sa izvora i bunara. Trenutno ima oko 4.900 priključaka i snabdijeva oko 17.000 stanovnika opštine Srbac.</p> <p>Od 38 naseljenih mjesta, trenutno vodu iz gradskog vodovoda koristi 18 naselja, 8 naselja je djelimično pokriveno gradskom vodovodnom mrežom, a 12 naselja sa oko 8.000 stanovnika nema gradsku vodu. Pokrivenost snabdjevanja grada i prigradskih naselja sistemom vodovoda je zadovoljavajuća, dok snabdjevanje stanovništva u nekim seoskim naseljima nije dobra.</p> <p>Dijelovi opštine, koji nisu pokriveni gradskom vodovodnom mrežom, vodom se snabdjevaju iz individualnih bunara i prirodnih izvora. Ta voda se ne kontroliše, i u sušnom ljetnom periodu je nema dovoljno.</p> <p>Zaštita izvorišta pitke vode nije u potpunosti realizovana. Dio gradske vodovodne mreže je dotrajao, česti su kvarovi, gubici i slab pritisak u II visinskoj zoni, naročito u ljetnom periodu.</p>

Kanalizaciona infrastruktura

Urbana područja opština u sastavu regije imaju izgrađenu kanalizacionu infrastrukturu. Međutim, problemi su zajednički i odnose se uglavnom na *odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda*.

U ruralnim dijelovima opština ne postoje izgrađeni kanalizacioni sistemi.

Gradiška	Kozarska Dubica	Laktaši	Srbac
<p>Na sistem kanalizacione mreže je priključeno 28% stanovništva opštine Gradiška, odnosno 4.200 domaćinstava i privrednih subjekata. Približan broj stanovnika koji se koristi kanalizacionom mrežom je 16.800. Dužina kanalizacione mreže je 26.750 m.</p>	<p>Oko 76% gradskih domaćinstava u Dubici je priključeno na sistem kanalizacije. Ostatak domaćinstava koristi septičke jame ili ispušta kanalizaciju u potoke i rijeke. U gradskom području septičke jame prazni A.D. "Vodovod" i ispušta u kanalizacijski sistem. Kanalizacija se ispušta u rijeku Unu bez prerade. Sve prikupljene otpadne vode se ispuštaju direktno u vodotok na jednom izlaznom mjestu. Grad nema izgrađen uređaj za tretman otpadnih voda.</p> <p>Na ruralnom području opštine ne postoje kanalizacioni sistemi.</p>	<p>Oko 5.000 stanovnika opštine Laktaši ili-1.500 domaćinstava priključeno je na kanalizacionu mrežu u naseljima Laktaši, Trn i Slatina. Dužina kanalizacione mreže koja je u funkciji je 34,4 km. Većina stanovništva, oko 36.000 ili skoro 11.500 domaćinstava koristi vlastite septičke jame. U naselju Trn, opština je investirala u izgradnju kanalizacione mreže u dužini od oko 11,5 km što bi trebalo omogućiti priključenje dodatnih 627 domaćinstava ili oko 2.000 stanovnika na mrežu. Kanalizacioni sistem i Laktašima i Slatini zahtjeva rekonstrukciju koja je u planu. Za navedena tri kanalizaciona sistema (Laktaši, Trn i Slatina) nema izgrađenih prečišćavača otpadnih voda.</p> <p>U toku je realizacija projekta „Izgradnja i rekonstrukcija vodovoda i kanalizacije na području opštine Laktaši“ finansiranog od strane Evropske investicione banke koji će doprinijeti poboljšanju kanalizacionog sistema opštine Laktaši i otklanjanju zagađenja u urbanim područjima obezbjeđenjem odvodnje i prečišćavnje fekalnih voda.</p> <p>U ruralnom dijelu opštine Laktaši nema sagrađene kanalizacione infrastrukture. Otpadne vode se sprovode u vodonepropusne septičke jame.</p>	<p>Ukupna dužina fekalne kanalizacione mreže je 13,567 km. Trenutno je priključeno 1.123 domaćinstava (oko 19% domaćinstava) i 213 preduzeća i ustanova.</p> <p>Odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda je jedan od najvećih ekoloških problema opštine Srbac. Samo u užem dijelu gradskog područja postoji kanalizaciona mreža za odvod otpadnih i fekalnih voda na koju su priključeni stambeni objekti, objekti infrastrukture i privredni objekti. Ne postoji uređaj za prečišćavanje otpadnih voda, tako da se neprečišćene otpadne vode ispuštaju direktno u vodotoke.</p> <p>Ostala naselja opštine nemaju izgrađenu kanalizaciju. Septičke jame su uglavnom propusne, nesantitarne ili su odvodi direktno pušteni u vodotoke.</p>

Društvena infrastruktura

Opšta procjena razvijenosti društvene infrastrukture na području regije je zadovoljavajuća, bilo da se radi u ruralnim ili urbanim područjima opština u sastavu regije.

Obrazovanje

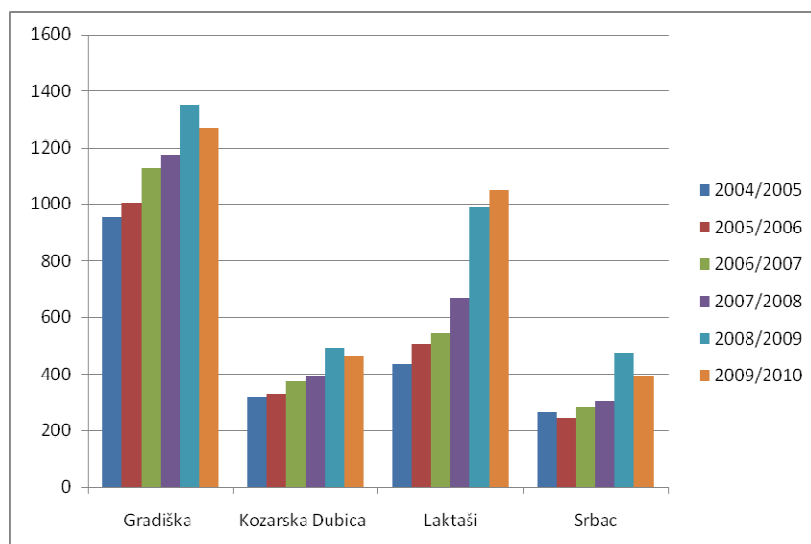
Gradiška	Kozarska Dubica	Laktaši	Srbac
<p>Na području opštine postoji jedan vrtić (na tri lokacije), 7 osnovnih škola, 1 muzička osnovna škola, 3 srednje škole i 1 fakultet.</p> <p>Vrtić pohađa oko 400 djece, osnovne škole oko 5.000 učenika, srednje 2000 učenika i fakultet 1200 studenata.</p> <p>Prioriteti se odnose na:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Izgradnju sportske sale u OŠ „Sveti Sava“ Laminci, – Potrebnu nabavku savremenih učila u OŠ „Mladen Stojanović“ Vrbaška, – Izgradnju dječijeg vrtića u Novoj Topoli. 	<p>Na području opštine postoji jedan vrtić koji je u školskoj 2009/2010. godini pohađalo 81 dijete²¹. Neophodno je adaptirati vrtić, nabaviti didaktička sredstva i materijal, kao i sprave za igru u dvorištu vrtića.</p> <p>Postoje tri centralne osnovne škole sa 1796 učenika u 2009/2010 godini²².</p> <p>U opštini postoji srednjoškolski centar sa četverogodišnjim i trogodišnjim zanimanjima i kvalifikacijama. Škola ne posjeduje zatvorenu dvoranu ni otvoreno igralište. U školskoj 2009/2010. godini u ovu školu je upisano 612 učenika²³.</p>	<p>Na području opštine organizovano je predškolsko i osnovnoškolsko obrazovanje, dok srednjoškolsko i visoko obrazovanje učenici i studenti stižu većinom u Banjaluci. U 2011. godini u Laktaškom naselju Trn otvorena je visokoškolska ustanova (Visoka škola Dositej).</p> <p>Na području opštine djeluje Javna ustanova Centar za predškolsko obrazovanje i vaspitanje u čijem sastavu postoje dječije obdanište u Laktašima i vrtić u Glamočanima, koje pohađa oko 360 djece. Osnovno obrazovanje, učenici stižu u četiri centralne i tri područne osnovne škole. U školskoj 2009/2010 godini u osnovne škole na području opštine bilo je upisano 3.566 učenika. Stanje infrastrukture u osnovnom obrazovanju je prilično dobro. Prioriteti u vezi sa osnovnim obrazovanjem u urbanim i ruralnim područjima opštine se odnose na opremanje osnovnih škola.</p> <p>Kada je u pitanju srednješkolsko obrazovanje prioritet predstavlja izgradnja srednje škole.</p> <p>Opština Laktaši je donijela Odluku o stipendiranju učenika i studenata prema kojoj pravo na stipendiju ostvaruju svi učenici i studenti koji se redovno školuju u zemlji i inostranstvu. U školskoj 2009/2010 godini stipendiju opštine Laktaši je primalo 136 učenika i 330 studenata.</p>	<p>Na području opštine postoji vrtić koji pohađa oko 73 djece. Sve su izraženije potrebe za izgradnjom najmanje još jednog dječijeg vrtića.</p> <p>Na opštini Srbac 1.684 učenika pohađa 3 osnovne škole sa područnim školama. Kvalitetno odvijanje osnovnog obrazovanja otežava loša opremljenost kabineta i sala za izvođenje nastave, nedostatak adekvatnih sistema zagrijavanja prostora u pojedinim školskim objektima, te nezadovoljavajuće stanje mokrih čvorova, posebno u područnim odjeljenjima na selima.</p> <p>Jedan od problema predstavlja i neorganizovani prevoz djece koja žive u ruralnim područjima. Na opštini Srbac srednje obrazovanje se odvija u jednoj mješovitoj srednjoj školi „Petar Kočić“ koju pohađa 580 učenika. Školski objekat je renoviran.</p>

²¹ Izvor podataka: Statistički godišnjak 2011, Republički zavod za statistiku RS

²² Izvor podataka: Statistički godišnjak 2011, Republički zavod za statistiku RS

²³ Izvor podataka: Statistički godišnjak 2011, Republički zavod za statistiku RS

Grafikon 11. Upisani studenti prema opštini prebivališta

Izvor podataka, Statistički godišnjak 2011, Republički zavod za statistiku RS

Grafikon na kojem je prikazani podaci u broju upisanih studenata na visokoškolske ustanove pokazuje porast broja upisanih studenata u svim opštinama. U školskoj 2009/2010 godini na fakultet je upisano 3.174 studenata sa prebivalištem na području opština u sastavu regije, što je čak 61% više u odnosu na školsku 2004/2005 godinu.

Zdravstvo

Generalno se može zaključiti da je primarna zdravstvena zaštita u svim opštinama na području regije relativno dobro razvijena i sva područja opštine su dobro pokrivena primarnom zdravstvenom zaštitom.

U svim opštinama je izražena potreba za dodatnim opremanjem, a posebno terenskih ambulanti u ruralnim područjima opština.

Na teritoriji regije se nalazi opšta bolnica u Gradišci koja je nosilac sekundarnog i zajedno sa KBC Banja Luka tercijarnog nivoa zdravstvene zaštite (bolničko liječenje i konsultativno specijalistička zaštita). Opšta bolnica Gradiška pokriva područja opština Gradiška, Srbac i 60% područja opštine Kozarska Dubica, ukupno oko 100.000 stanovnika.

Stanovništvo opštine Laktaši sekundarni i tercijarni nivo zdravstvene zaštite ostvaruje u KBC Banja Luka.

Kultura

Osnovni nosilac kulturnih aktivnosti u opštini Gradiška je Kulturni centar. Zaštitom kulturnih i istorijskih vrijednosti bavi se Zavičajni muzej sa likovnom galerijom, a bibliotečkom djelatnošću se bavi Narodna biblioteka. Mrežu ustanova kulture na području opštine čine domovi kulture, društveni domovi (52), obrazovne i druge ustanove. Prioriteti za unapređenje kulturne infrastrukture predstavljaju: renoviranje Stare zgrade opštine (za smještaj Narodne biblioteke, Zavičajnog muzeja i Radio Gradiška) i obnavljanje društvenih domova u ruralnim mjesnim zajednicama.

U opštini Kozarska Dubica postoje dvije ustanove za kulturu i to: Centar za informisanje i kulturu i Narodna biblioteka. U okviru institucije „Centar za informisanje i kulturu“ postoje tri radne jedinice: Radio-televizija (kao lokalni mediji), Dom kulture te Sportska dvorana i Sportski centar. Dom kulture je osnovni nosilac realizacije i organizator gotovo svih kulturnih manifestacija kako u gradu, tako i na području čitave opštine Kozarska Dubica. Na godišnjem nivou, u organizaciji Centra za informisanje i kulturu, realizuje se veliki broj različitih manifestacija. U toku 2009. godine realizovane su ukupno 33 kulturne manifestacije. U posljednje četiri godine, realizovao se veliki kulturno-sportskih projekat pod

nazivom „Dubičko kulturno ljeto“ u okviru kojeg se tokom ljeta organizuje oko trideset različitih kulturnih i sportskih manifestacija. Na području opštine djeluje i prosvjetno i kulturno društvo „Prosvjeta“ kao i više udruženja građana i kulturno umjetničkih društava.

U oblasti kulture na teritoriji opštine Laktaši djeluju javne ustanove "Centar za kulturu i obrazovanje" i Narodna biblioteka "Veselin Masleša". Srpsko prosvjetno-kulturno društvo "Prosvjeta", Kulturno-umjetničko društvo "Slavko Mandić" i Amaterski dramski studio „Dasake“ imaju značajnu ulogu u kreiranju kulturnog života opštine. Od značajnih manifestacija treba pomenuti Laktaško ljeto, Internacionalni festival amaterskog teatra, likovu koloniju „Lasta“, Zavičajna susretanja, Dane jagoda, Dan vina i druge. U organizaciji kulturnih manifestacija učestvuju sve ustanove i udruženja u okviru svoje djelatnosti i raspoloživih materijalnih i kadrovskih mogućnosti. U ruralnim naseljima je prisutan problem nedostatka kulturnih dešavanja iako se sve više organizuju kulturne manifestacije u organizaciji udruženja nacionalnih manjina. Kada su u pitanju prioriteti, u druga dva urbana centra opštine (Trn i Slatina) potrebno je izgraditi nedostajuće objekte kulture, ali i opremiti i aktivirati postojeće domove kulture u ruralnim područjima opštine.

Kulturni život u opštini Srbac odvija se uglavnom u okviru Javne Ustanove „Centar za kulturu i sport“ - Srbac, Javne Ustanove „Narodna biblioteka,“ - Srbac, SPKD „Prosvjeta“, KUD „Biser“ -Srbac, putem jedinog štampanog medija „Srbačke Novine“ kao i putem jedinog elektronskog medija Javnog preduzeća „Radio Srbac“. Na području opštine djeluje i amatersko pozorište „Milenijum“ koje pretežno okuplja mlade Srpčanke koje volonterski rade u ovom pozorištu. Od značajnih manifestacija koje se održavaju na teritoriji opštine Srbac posebno se izdvaja Likovno-Ekološka kolonija Bardača - Srbac, Dani kulture, Književni susreti, Gastro dani i još mnogo drugih kulturnih manifestacija tipa književnih večeri, pozorišnih predstava itd. Ipak evidentan je nedostatak kulturnih manifestacija i dešavanja na selima, a nedovoljno je razvijena i kulturna svijest stanovništva u ovim područjima, te bi poseban fokus pri planiranju razvoja iz ove oblasti trebao biti stavljen na ovu problematiku i kako je riješiti uzimajući u obzir i prostorne kapacitete koji su na raspolaganju.

Sport

Na teritoriji opštine Gradiška aktivno djeluje 65 sportskih organizacija: 24 fudbalska kluba, 35 klubova dvoranskih i drugih sportova i 6 sportskih asocijacija. Prioriteti za razvoj sporta na području opštine predstavljaju: završetak izgradnje sportsko-rekreativnog centra "Servitium" i izgradnja sportske sale u Osnovnoj školi "Sveti Sava" Laminci.

Sportsko rekreativne površine značajno su zastupljene u prostornoj organizaciji opštine Kozarska Dubica. U neposrednoj blizini centra grada funkcioniše sportski centar sa fudbalskim stadionom sa tribinama i pratećim sadržajima. U samom centru grada je multifunkcionalni sportski teren, a sportski sadržaji razvijeni su i neposredno uz srednjoškolski centar gdje je izgrađena sportska dvorana. Na području opštine egzistira ukupno 19 sportskih organizacija (1.992 sportista): 6 fudbalskih klubova, 1 muški i 2 ženska rukometna kluba, 2 košarkaška kluba, 3 karate kluba te po jedan Šahovski klub, Kuglaški klub, Ribolovno društvo i Planinarsko društvo.

Na području opštine Laktaši djeluje 34 organizacije sportskih klubova sa preko 2500 takmičara, koji se takmiče u ekipnim i pojedinačnim sportovima različitog ranga. Najbolje rezultate sportisti ovog kraja postižu u borilačkim vještinama, košarci, fudbalu i kuglanju. Među klubovima, najpoznatiji su košarkaški klub „Igokea“ iz Aleksandrovca i džudo klub „Laktaši“ iz Laktaša. Sportska infrastruktura je vrlo dobro razvijena. Opština Laktaši ima izgrađene i uređene sportske objekte i terene koji omogućavaju razvoj sporta po mjesnim zajednicama. Odnedavno je na raspolaganju i multifunkcionalna, savremeno opremljena i moderna sportska dvorana koja omogućava razvoj dvoranskog sporta kao i održavanje masovnih takmičenja. Za njen rad i funkcionisanje zadužena je Javne ustanova „Sportska dvorana“ Laktaši, koja ima i nadležnosti u oblasti organizacije i razvoja sporta. Od 1999. godine postoji Udruženje sportista opštine Laktaši koje zastupa interese svih sportskih kolektiva sa područja opštine i spona je između opštinske administracije i klubova. Organizacije udruženja sportista se najvećim dijelom finansiraju iz budžeta opštine. Izgradnja novih sportskih kapaciteta i njihova teritorijalna disperzija

omogućiće masovnije i sveobuhvatnije bavljenje sportom. Neophodno je stvaranje uslova za razvoj svih sportskih disciplina. Posebno je bitna izgradnja bazena sa odgovarajućim standardima, te teniskih terena.

Javna Ustanova „Centar za kulturu i sport“ predstavlja okosnicu razvoja sporta na opštini Srbac. Na prostoru opštine Srbac postoji i radi 17 sportskih klubova i jedna škola fudbala. Opština Srbac pruža značajnu finansijsku podršku radu sportskih klubova.

Institucionalna infrastruktura za razvoj

Brojne nevladine organizacije postoje na području svih opština u sastavu regije. Većina njih se najvećim dijelom finansira iz opštinskih budžeta.

Opštine su prepoznale značaj organizacija civilnog društva (OCD), međutim potrebno je pojačati saradnju opštine i OCD i usmjeriti njihove aktivnosti na realizaciju planiranih razvojnih aktivnosti i projekata finansiranih iz različitih izvora, kako bi se smanjila njihova zavisnost od opštinskih budžeta.

Institucionalne prednosti koje su navedene od strane opština, a koje su vezane za realizaciju razvojnih mogućnosti regije, su sljedeće:

- Postojanje omladinskih organizacija na području svih opština
- Postojanje ostalih organizacija civilnog društva iz različitih oblasti (ekološka udruženja, humanitarna udruženja, udruženja koja njeguju kulturu i tradiciju naroda i nacionalnih manjina, udruženja žena i dr.)
- Solidno razvijena sportska infrastruktura i veliki broja sportskih klubova
- Centri za kulturu,
- Razvijena primarna i sekundarna zdravstvena zaštita
- Centri za socijalni rad
- Turističke organizacije
- Zadruga, preduzeća i preduzetnici koji se bave prometom i preradom poljoprivrednih proizvoda
- Dostupnost / partnerstvo sa poljoprivrednim institutom i fakultetima prirodnih nauka
- Udruženje poljoprivrednih proizvođača/udruženja živinara / voćara / povrtlara/ svinjara
- Lokalne razvojne agencije (Gradiška, Kozarska Dubica, Srbac) i Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj i kontrolu kvaliteta (Laktaši)
- Sve opštine imaju lokalne razvojne strategije
- Predškolske, osnovnoškolske, srednjoškolske i visokoškolske ustanove
- Mediji, lokalni i regionalni
- Sve opštine imaju svoje web prezentacije koje se prilično redovno ažuriraju (nedostaju prevodi na engleski jezik, osim kod opštine Laktaši)

Životna sredina

Opština	Najveći zagađivači	Prioriteti
Kozarska Dubica	Preduzeća Zraka: saobraćaj, ložišta Vode: kanalizacija, otpadne vode iz industrije, divlje deponije Zemlje: pesticidi i vještačko đubrivo, divlje deponije	Primjena mjera propisanih rješenjem o ekološkoj dozvoli i planovima upravljanja otpadom; Preventivna zaštita životne sredine i monitoring u skladu sa zakonskom regulativom
Srbac	Organski otpad sa farmi Zraka: saobraćaj, ložišta Vode: kanalizacija, otpadne vode iz industrije, divlje deponije Zemlje: pesticidi i vještačko đubrivo, divlje deponije	
Laktaši	Zraka: saobraćaj, ložišta Vode: kanalizacija, otpadne vode iz industrije, divlje deponije Zemlje: pesticidi i vještačko đubrivo, divlje deponije	Prečišćavanje otpadnih voda iz naselja i industrijskih pogona; izgradnja kanalizacije; Uređenje i zaštita korita rijeke Vrbas; Upravljanje otpadom (klačnički otpad i krv, opasni otpad iz privrede i domaćinstava, komunalni otpad); Formiranje stočnog groblja za potrebe opštine Laktaši ili regionalne spalionice;
Gradiška	Zraka: Ložišta, saobraćaj Vode: Loša vodovodna i kanalizaciona infrastruktura Zemlje: pesticidi, neuslovne deponije, emisije polutanata iz energetskih postrojenja	

PEST analiza

Pravni i politički aspekti

- Neizvjesnost u pogledu dinamike sticanja statusa zemlje kandidata za EU
- Usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa EU legislativom – veći zahtjevi i veća ograničenja za poljoprivredno-prehrambene djelatnosti
- Skori ulazak Hrvatske u EU (strožiji režim kontrole roba, status graničnih prelaza)
- Otvoreno pitanje regionalne organizacije i regionalnog razvoja u RS i BiH
- Pitanje nadležnosti nad resursima (koncesije, poljoprivredno zemljište, objekti pogodni za brownfield investicije)
- Pitanja nadležnosti u oblasti proizvodnje i distribucije energije
- Insistiranja (kroz projekte finansirane od strane DEU) na djelimičnom prenosu nadležnosti u sektorima poljoprivrede i turizma sa entitetskog na državni nivo

Ekonomski aspekti

- Ekonomska globalizacija (nemogućnost zaštite domaće proizvodnje, pitanje konkurentnosti u odnosu na proizvode iz inostranstva)
- Pristup Hrvatske Evropskoj Uniji
- Analiza lanaca vrijednosti kao pretpostavka integracije lokalnih proizvoda u globalnu ekonomiju
- Značaj MSP za konkurentnost regije
- Glokalizacija – regije i mjesta se nadmeću za svoju poziciju u globalnoj ekonomiji promocijom svojih specifičnosti
- Manji podsticaji za poljoprivredu i turizam u odnosu na okruženje
- Neizvjesno vrijeme kada će biti omogućen pristup IPA 5 (za ruralni razvoj)
- Otvoreno pitanje ekonomske krize i njenog trajanja u RS/BiH
- Strategije razvoja poljoprivrede i turizma u RS u fazi implementacije, Pravilnik o uslovima i načinu ostvarivanja novčanih podsticaja za razvoj poljoprivrede i sela
- Uvođenje principa da zagađivači snose troškove sanacije životne sredine

Društveni aspekti

- Nepovoljan društveni status preduzetnika, posebno poljoprivrednih proizvođača
- Nizak nivo socijalnog kapitala u BiH kao prepreka udruživanju i saradnji proizvođača i razvoju klastera
- Nerazvijena kultura javno-privatnog dijaloga i partnerstva
- Raspoloživost kadrova/obrazovnih programa i profila

- Migracije iz seoskih u gradska područja
- Relativno zanemarena društvena, komunalna i saobraćajna infrastruktura u seoskim područjima

Tehnološki aspekti

- Stanje i dostupnost tehnologije i opreme kao element konkurentnosti
- Uvođenje sistema upravljanja kvalitetom kao uslov izvoza
- Upravljanje protivgradnom zaštitom (JP Protivgradna preventiva Republike Srpske, rakete, mreže, osiguranje)
- Upravljanje vodama i zaštita od poplava
- Procjena uticaja na životnu sredinu kao sastavni dio javnih politika i investicija
- Korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija kao pretpostavka efikasnosti u svim djelatnostima

SWOT analiza

Snage

Prirodne prednosti

- Povoljan geografski položaj
- Prirodni potencijali za razvoj turizma (dio Nacionalnog parka Kozara, zaštićeno područje Bardača-Donja Dolina, Starača, rijeka Una i planina Motajica)
- Nezagađena okolina sa velikim površinama obradivog zemljišta
- Povoljni uslovi za razvoj poljoprivrede (klima i obradivo zemljište)
- Područje bogato vodama - izvori pitke vode, ljekovite, podzemne vode
- Zalihe ruda - planina Motajica
- Bogatstvo šuma

Uobičajene prednosti

- Poslovna infrastruktura - razvijena saobraćajna infrastruktura (autoput, aerodrom) i mreža poslovnih zona u izgradnji
- Preduzetnička tradicija – orijentisanost na razvoj male privrede
- Razvijeno građevinarstvo
- Razvijena drvoprerađiva - proizvodnja namještaja i kvalifikovani kadar
- Razvijeni kapaciteti za proizvodnju i preradu mlijeka
- Intenzivna voćarska proizvodnja sa kvalitetnim proizvodima (jabuke prve klase, jagoda, kruška)
- Intenzivna svinjogojska proizvodnja
- Razvijeno govedarstvo
- Razvijeno ribogojstvo
- Razvijena hortikultura
- Tradicija u tekstilnoj industriji
- Novoinstalirani savremeni kapaciteti u proizvodnji bioenergenata
- Turistički atraktivne manifestacije (Zdravo-fest u Gradišci, Gastro-fest na Bardači, Dani jagode u Slatini, Dan vina u Laktašima, Regata na Vrbasu, Likovno-ekološka kolonija na Bardači, Državno prvenstvo u ribolovu, Međunarodno prvenstvo u kajaku i kanuu, kosidba i vršidba žita na tradicionalni način)
- Turistički atraktivni lokaliteti (Etno naselje u Knežici i domaćinstva u ruralnim područjima, banja Mlječanica-turističko-rekreacioni centar, Banja Slatina-zdravstveno-rekreativni turizam, Banja Laktaši -rekreativno zdravstveni turizam, manastir Moštanica, spomen-područje Donja Gradina)

Unikatne prednosti

- Brend sir „Trapist“
- HPK – jedinstvena tehnologija za visokofruktozne šećere
- Razvijeno živinarstvo, voćarstvo i proizvodnja mlijeka sa prepoznatljivim brendovima

Institucionalne prednosti

- Omladinske organizacije
- Ostale organizacije civilnog društva iz različitih oblasti (ekološka udruženja, humanitarna udruženja, udruženja koja njeguju kulturu i tradiciju naroda i nacionalnih manjina, udruženja žena i dr.)
- Sportska infrastruktura i klubovi
- Centri za kulturu
- Primarna i sekundarna zdravstvena zaštita
- Centri za socijalni rad
- Turističke organizacije
- Zadruga, preduzeća i preduzetnici koji se bave prometom i preradom poljoprivrednih proizvoda
- Dostupnost / partnerstvo sa poljoprivrednim institutom i fakultetima prirodnih nauka
- Udruženje poljoprivrednih proizvođača/udruženja živinara / voćara /povrtlara/ svinjara
- Lokalne razvojne agencije (Gradiška, Kozarska Dubica, Srbac) i Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj i kontrolu kvaliteta (Laktaši)

- Lokalne razvojne strategije
- Predškolske, osnovnoškolske, srednjoškolske i visokoškolske ustanove
- Mediji, lokalni i regionalni
- Web prezentacije opština (nedostaje prevod na engleski jezik, osim kod opštine Laktaši)

Slabosti (nedostaci)

- Nema regionalnih razvojnih institucija i regionalnih razvojnih projekata
- Nedovoljan broj brendova u odnosu na broj proizvoda
- Neriješeni imovinsko-pravni odnosi i usitnjenost poljoprivrednih posjeda, kao i problem dobijanja koncesija na poljoprivrednim površinama u državnom vlasništvu
- Nizak nivo agrotehnike (nedovoljna primjena savremene tehnologije u proizvodnji i plasmanu poljoprivrednih proizvoda) i mali broj proizvođača ima uvedene standarde kvaliteta
- Nepostojanje agro-energetskih lanaca
- Slabo organizovana poljoprivredna proizvodnja – nisu uspostavljeni lanci vrijednosti
- Nedostatak malih zanatskih prerađivačkih fabrika/farmi i podrške u transformaciji male farme u malu firmu
- Odliv mladih obrazovanih kadrova i nekonkurentnost radne snage (specifičnih profila)
- Kasno zasnivanje porodica i nizak životni standard ruralnog stanovništva
- Nerazvijena turistička infrastruktura i nedovoljna promocija turističkih kapaciteta putem turističkih agencija
- Slaba povezanost agro i turističkog sektora
- Nizak nivo svijesti za potrebom cjeloživotnog učenja
- Nizak nivo svijesti o očuvanju životne okoline
- Nedovoljno korištenje informacionih tehnologija i nepostojanje kvalitetnih i ažurnih baza podataka

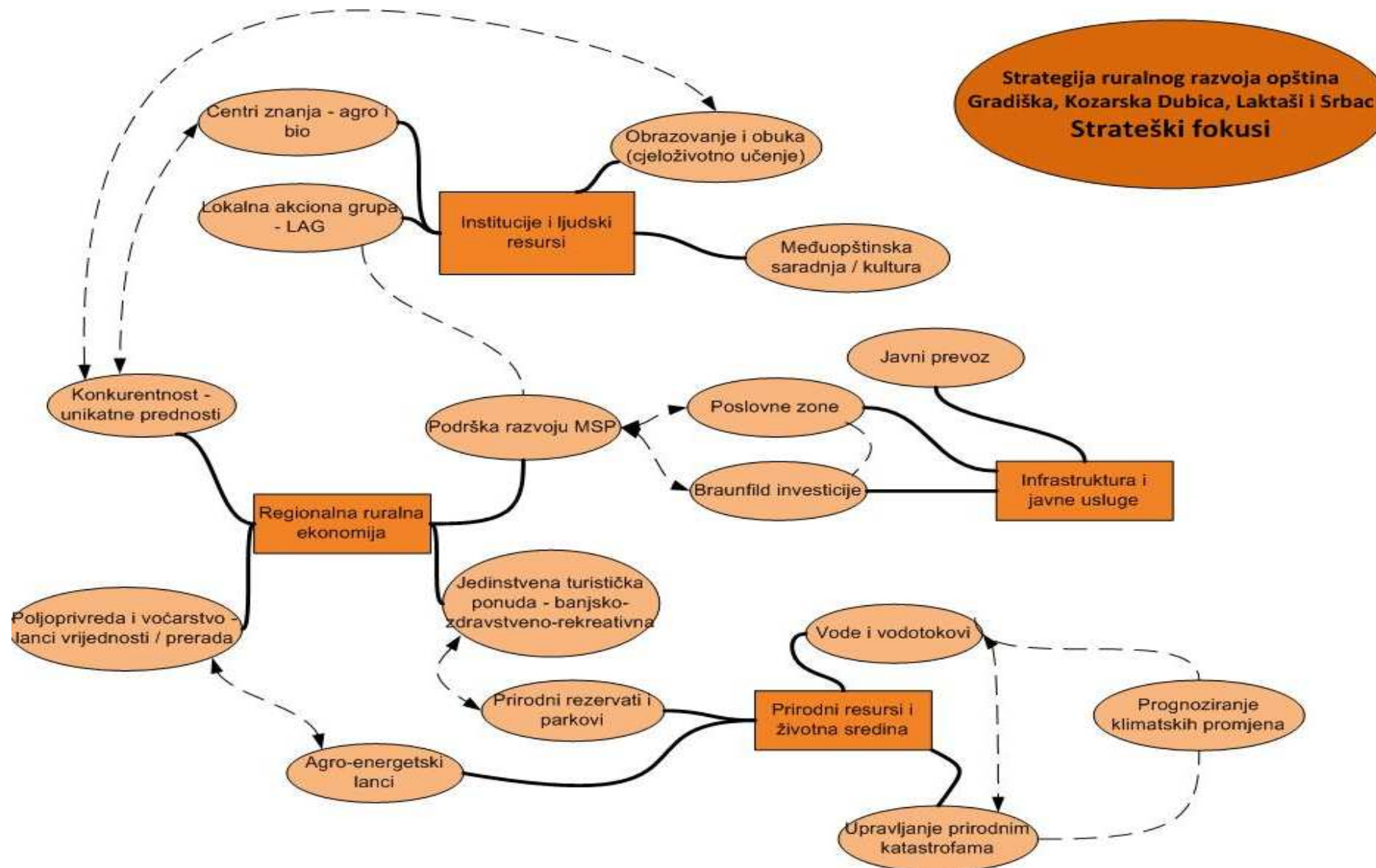
Prilike

- Podsticaji i mali grantovi za unapređenje rada MSP i poljoprivredu
- Specifične kreditne linije za poljoprivredu (partner fond, IRB)
- Društvene mreže i mediji – jeftin i dostupan kanal komunikacije
- Evropske integracije - prekogranična saradnja i predpristupni EU fondovi
- Korištenje prednosti domaćih proizvođača
- Stvaranje jedinstvene turističke ponude regije
- Privlačenje investicija – poslovne zone i dijaspora kao investitor
- Korištenje obnovljivih izvora energije (geotermalni, biomasa)

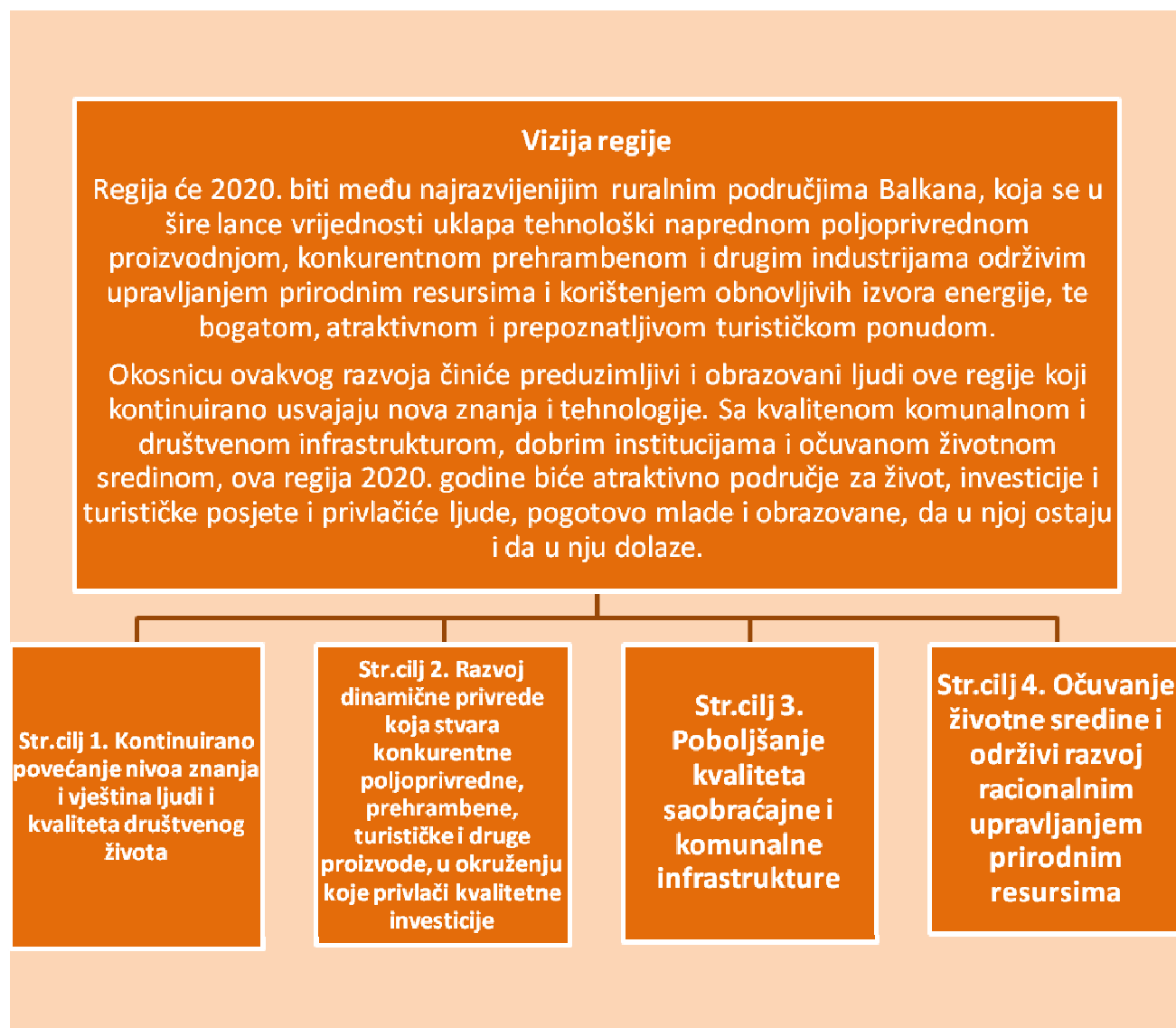
Prijetnje

- Nezaštićenost od grada i poplava
- Pooštavanje ekološke regulative u oblasti poljoprivredne proizvodnje / prerade
- Strožiji kriterijumi za izvoz nego za uvoz poljoprivrednih proizvoda
- Veliki uticaj pojedinačnih investitora na lokalnu privredu
- Iseljavanje stanovništva iz ruralnih područja zbog neatraktivnosti ovih područja za život i rad (nedostatak infrastrukture)
- Loš imidž BiH kao turističke destinacije
- Zavisnost plasmana prehrambenih proizvoda od imidža zemlje / područja porijekla

Strateški fokusi ruralnog razvoja opština

Vizija razvoja regije

Strateški ciljevi

1. Kontinuirano povećanje nivoa znanja i vještina ljudi i kvaliteta društvenog života

U skladu sa analizom opšte razvijenosti društvene infrastrukture može se zaključiti da je obrazovni sistem ravnomjerno organizovan na teritoriji regije. Posebno ako se u obzir uzme da je obrazovni sistem uspostavljen od predškolskog do srednjoškolskog nivoa (izuzev opštine Laktaši koja zbog svoje geografske pozicije i blizine grada Banjaluke nema srednjoškolskih ustanova), pored navedenih obrazovnih kapaciteta neophodno je naglasiti postojanje visokoškolskih ustanova u Gradišci i Laktašima. Kao potvrda navednog zaključka analize evidentno je povećanje broja upisanih studenata na visokoškolske ustanove u odnosu na period 2004/2005, ukupan broj upisanih studenata iz regije je povećan za 61%.

Sa druge strane, SWOT analizom je utvrđen jasan nedostatak specifičnih vještina, odliv obrazovanih kadrova kao i veoma nizak nivo svijesti o neophodnosti korištenja informaciono-komunikacionih tehnologija kao i koncepta cjeloživotnog učenja.

Cilj nam je da regija iskoristi sav postojeći potencijal, kako iz svojih društvenih i prirodnih resursa tako i iz geografskog položaja/neposredne blizine gradu Banjaluci kao najvećem obrazovnom centru u RS. Prednosti podrazumijevaju nadgradnju obrazovnog sistema, prenos znanja sa akcentom na neformalno obrazovanje koje će kao takvo direktno uticati na zadovoljavanje potreba za specifičnim vještinama. Cilj može biti sproveden kroz uspostavu centra/centara za edukaciju, ali isto tako kroz saradnju sa već postojećim centrima za neformalno obrazovanje (uspostavljanje partnerskih odnosa sa postojećim centrima za edukaciju – sa fokusom na obuke iz korištenja informaciono-komunikacionih tehnologija). Prisustvo istraživačkih centara u neposrednoj blizini regije, posebno iz oblasti poljoprivrede, treba biti iskorišteno u cilju uspostave agro i bio centra/centara regije, kao mikro centra/centara koji će vršiti diseminaciju znanja, odnosno vršiti ulogu čvrste karike između istraživačkih organizacija/institucija i primjene novih tehnologija i dostignuća na terenu. Model cjeloživotnog učenja treba biti replikovano na sve aspekte rada i poslovanja u regiji, sa ciljem kontinuirane edukacije i podizanja nivoa znanja i vještina ljudi, a krajnji rezultat navedenog strateškog cilja treba biti podizanje opšteg nivoa kvaliteta društvenog života u regiji.

Na globalnom planu privredna konkurentnost se uglavnom zasniva na korištenju znanja i tehnologije, a sve manje na prirodnim resursima ili jeftinoj radnoj snazi. Obezbjedivanje ovakvih znanja podrazumijeva novi model obrazovanja i osposobljavanja, model kontinuiranog povećanja nivoa znanja i vještina ljudi. Ovakav sistem ključan je za regiju da bi mogla da se takmiči u globalnoj ekonomiji.

Osnovna razlika između područja koja dinamično napreduju i onih koja stagniraju ili nazaduju je u preduzetničkim sposobnostima i nivou znanja i tehnologije, koje ljudi na tim lokacijama posjeduju i koriste. Da bi se prirodni resursi na što bolji način iskoristili, potrebno je započeti sa izgradnjom savremenog sistema upravljanja ljudskim resursima, usmjerenog tako da ljudima ove regije obezbijedi sticanje konkurentnih kvalifikacija i unapređenje znanja i vještina tokom cijelog života.

Pored toga, u novoj ekonomiji, koja se sve više zasniva na znanju, dinamičan privredni napredak je praktično nemoguć bez odgovarajućeg društvenog ambijenta i napretka u sferi tzv. društvene nadgradnje (obrazovanja, zdravstva, kulture i sporta), a ove društvene djelatnosti postaju sve važniji generatori novih vrijednosti.

Ovdje se, praktično gledano, radi o značajnom povećanju dostupnosti i kvaliteta znanja za pojedince i organizacije na području regije i, posredno, čvršćoj povezanosti između lokalnih zajednica. Takođe, radi se o izgradnji prestižnog društvenog ambijenta i kvaliteta života, kako u pogledu kulture i sporta, tako i u pogledu zdravstvene i socijalne zaštite. Realizacija ovog cilja obuhvata, s jedne strane, izgradnju infrastrukture za upravljanje znanjem i obrazovanjem, uključujući tu i mrežu koja obuhvata sve ljude

zainteresovane za to područje i ovdje i u inostranstvu, koji mogu svojim znanjem i vezama doprinijeti razvoju regije. S druge strane, obuhvata intenziviranje rada ostalih društvenih djelatnosti, osim obrazovanja: kulture, sporta, zdravstvene i socijalne zaštite. Ostvarenjem ovog strateškog cilja regija će obezbijediti konkurentnost ljudskih resursa kao najvažnije komponente nove ekonomije i steći reputaciju dinamičnog i za život privlačnog područja.

2. Razvoj dinamične privrede koja stvara konkurentne poljoprivredne, prehrambene, turističke i druge proizvode, u okruženju koje privlači kvalitetne investicije

Drugi strateški cilj odnosi na ostvarivanja uloge regije kao katalizatora stvaranja konkurentne privrede na cjelokupnom prostoru regije.

Ključna karakteristika ekonomije u 21. vijeku je u tome da se radi o ekonomiji zasnovanoj na znanju (knowledge-based economy), sa sve većim udjelom dodatne vrijednosti u stvaranju proizvoda i usluga, korišćenjem intelektualnog kapitala kojim firme raspolažu. U nastojanju da obezbijede svoju konkurentnost, firme sve manje idu prema lokacijama na kojima se nalaze izvori sirovina i gdje je jeftinija radna snaga, a sve više prema lokacijama koje odlikuje preduzetnička kultura i klima, kvalitetna poslovno-preduzetnička infrastruktura ali i obučena i talentovana radna snaga. Poslovno – preduzetnička klima je već izražena na području regije i potrebno je uložiti dodatne napore za stvaranje dobre poslovne infrastrukture.

Samo privreda koja je istovremeno i preduzetnička i inovativna može danas da računa na konkurentnost u uslovima globalizacije tržišta. Regije koje obezbijede ključne pretpostavke za stvaranje i funkcionisanje takve privrede mogu da računaju da će imati visoku zaposlenost i dobra radna mjesta.

Zato je stvaranje konkurentne privrede strateški pravac od prvenstvene važnosti za regiju i opštine koje joj pripadaju. Radi se o takvoj privrednoj strukturi koju čini mnoštvo mikro, malih i srednjih preduzeća, sa snažnom institucionalnom i razvojnom podrškom.

Potencijali regije jasno upućuju na mogućnosti razvoja poljoprivredne proizvodnje i prerađivačke prehrambene industrije, kao i na mogućnosti razvoja turizma. Kako bi se potencijali regije iskoristili na najbolji način, potrebno je stvoriti uslove za nove investicije i rast domaćih preduzeća, te ostvariti viši stepen finalizacije proizvodnje u obe navedene oblasti. Dalji razvoj i promocija poslovne infrastrukture, te uspostavljanje saradnje između ključnih aktera u regiji koji, s jedne strane, kreiraju povoljno poslovno okruženje, a s druge koriste povoljne prilike i regionalne potencijale u razvoju poslovanja angažovanjem regionalnih resursa, kreiranju novih finalnih proizvoda i kreiranju novih radnih mjesta.

Adekvatno korišćenje regionalnih potencijala, jačanje konkurentnosti privrednih subjekata i same regije kao područja atraktivnog za investicije i dalji razvoj saradnje između relevantnih subjekata na području regije su strateške odrednice koje vode razvijenoj regionalnoj privredi sa konkurentnim prehrambenim proizvodima i turističkim uslugama zasnovanim na regionalnim potencijalima, a sama regija gradi identitet i stiče imidž područja atraktivnog za život i poslovanje.

3. Poboljšanje kvaliteta saobraćajne i komunalne infrastrukture

Saobraćajna i komunalna infrastruktura, tzv. fizička infrastruktura je jedan od najvažnijih faktora dugoročnog ekonomskog rasta i razvoja. Razvoj saobraćajne i komunalne infrastrukture, predviđen ovim strateškim ciljem, ne samo da neće predstavljati ograničavajući faktor realizacije drugih postavljenih ciljeva, već će i sam biti potencijalni generator ekonomskog razvoja. Normalno je da ulaganja u kapitalnu infrastrukturu predstavljaju ogroman izdatak, ali i šansu i osnovu za brži razvoj.

Istovremeno, to će omogućiti podizanje kvaliteta života u na području regije. Izgradnja fizičke infrastrukture predstavlja bazični preduslov za kvalitetan životni standard ljudi, pogotovo u ruralnom području, pri čemu razvoj ove infrastrukture bi trebalo da se inkorporiše sa zahtjevima zaštite životne sredine. Trenutno stanje infrastrukture nije na zavidnom nivou, što je detaljno analizirano u okviru

socio-ekonomske analize. Naročito su istaknuti problemi nedostataka kanalizacionih mreža, nepokrivenost područja primarnim i sekundarnim kolektorima i uređajima za tretman otpadnih voda, nepokrivenost i neuvezanost mreža javnog vodovoda; neadekvatna saobraćajna infrastruktura, problemi u snabdijevanju električnom energijom, i slično. U okviru ovog strateškog cilja, predviđeno je stvaranje uslova za dugoročno rješavanje ovih problema, na ekonomski isplativ i ekološki prihvatljiv način.

4. Očuvanje životne sredine i održivi razvoj racionalnim upravljanjem prirodnim resursima

Kako potencijali regije usmjeravaju privredni razvoj prema poljoprivredi, prehrambenoj industriji i turizmu, jasno je da očuvanje životne sredine predstavlja preduslov dugoročnog razvoja regije. Razvoj privrede donosi nove izazove u oblasti očuvanja životne sredine i potrebno je puno napora i spremnosti na saradnju za postizanje sklada između procesa razvoja regionalne privrede i očuvanja životne sredine. Ostvarivanje ovih ciljeva podrazumijeva angažovanje na nekoliko planova. Jedan je svakako dalja izgradnja i uređenje inforasturkture potrebne za pravilno upravljanje otpadom. Pored toga, potrebno je uspostaviti mjerne mehanizme koji bi omogućili praćenje promjena u zagađenju životne sredine, kako bi se mogle preduzeti pravovremene aktivnosti na rješavanju akutnih problema koji se vremenom mogu javiti, ali i mjerenje rezultata implementiranih projekata i mjera u cilju zaštite životne sredine. Pored zbrinjavanja otpada koji nastaje u procesima proizvodnje, jedan od izazova je obezbjeđivanje čiste energije za potrebe privrede, kao i za potrebe zajednice. S druge strane, primjena novih tehnologija omogućava korištenje otpada za proizvodnju energije, što je vrlo efektivno rješenje, jer omogućava rješenje problema uklanjanja otpada, kao i problema snabdijevanja energijom privrede i lokalne zajednice. Mjere treba da uključe i zaštitu prirodnih resursa, koji su za regiju posebno važni ako se uzme u obzir da su u fokusu privrednog razvoja poljoprivredna proizvodnja, prehrambena industrija i turizam. Uvažavanje principa zaštite životne sredine u razvojnim procesima je neophodno za dugoročno obezbjeđenje visokog stepena kvaliteta života u regiji.

Operativni ciljevi i indikatori

Poboljšana obrazovna struktura regije u skladu sa potrebama tržišta rada i razvojnim potrebama regije	<p>Smanjen broj učenika koji ne upisuju srednju školu za 5% godišnje</p> <p>Najmanje 2% nezaposlenih godišnje pohađa program prekvalifikacije</p> <p>Najmanje 200 polaznika organizovanih obuka godišnje</p>
Smanjena nezaposlenost u regiji	Smanjena stopa nezaposlenosti najmanje na 30% do 2015. godine
Osiguran stalan rast zadovoljstva javnim uslugama	<p>Kontinuirano povećanje rasta zadovoljstva korisnika javnim uslugama u periodu od 2012. do 2015. godine</p> <p>Skraćeno 10 procedura za izdavanje dokumenata u periodu do 2015. godine</p>

Kreirani povoljni uslovi za ulaganja	<p>Najmanje 20 investicija u privredi regije 2012-2015.</p> <p>Iznos investiranih sredstava 20.000.000 KM do kraja 2015. godine</p> <p>1000 novootvorenih radnih mjesta do kraja 2015. godine</p>
Stvoreni uslovi za rast domaćih preduzeća	Povećana dobit domaćih preduzeća za 4% do 2015. godine
Uspostavljeni lanci vrijednosti u okviru pretežnih ekonomskih aktivnosti na ruralnom području regije	Najmanje tri nova finalna prehrambena i dva turistička proizvoda plasirana na tržište do 2015. godine

Poboljšana dostupnost putne mreže	Izvršena rekonstrukcija i modernizacija 200 km lokalnih puteva na području regije do 2015. godine
Poboljšana dostupnost kanalizacione mreže i poboljšano snabdijevanje vodom na području regije	<p>Izgrađeno 50 km kanalizacione mreže na području regije do 2015. godine</p> <p>Izgradnja 250 km vodovodne mreže na ruralnom području regije do 2015. godine</p> <p>Po 1 sistem za prečišćavanje otpadnih voda na području svake opštine do 2015. godine</p> <p>Povećano prosječno zadovoljstvo građana komunalnim uslugama za 30% u periodu do 2015.</p>

	godine (u odnosu na 2012. godinu)
Uspostavljen sistem za mjerenje stepena zagađenosti vazduha, vode i zemljišta	Smanjen nivo emisije CO2 na području regije za 5% u periodu implementacije strategije
Izgrađeni kapaciteti za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora	Izgrađena 2 pogona za proizvodnju toplotne i električne energije na području regije u periodu implementacije strategije
Poboljšano upravljanje čvrstim otpadom sa fokusom na njegovo ekonomsko iskorištenje	Formirana 4 reciklažna dvorišta za prikupljanje, razdvajanje i reciklažu čvrstog otpada (po 1 na području svake opštine) u periodu implementacije strategije
Obezbijeđena održivost šumskih resursa	Smanjena razlika između posječenih i pošumljenih šumskih površina za 10% do 2015. godine

Matrica razvoja regije

Strateški ciljevi	Operativni ciljevi	Prioritetni projekti
1. Kontinuirano povećanje nivoa znanja i vještina ljudi i kvaliteta društvenog života	1.1. Poboljšana obrazovna struktura regije u skladu sa potrebama tržišta rada i razvojnim potrebama regije	Izgradnja kapaciteta za ruralni razvoj Uspostavljanje edukativnog centra
	1.2. Smanjena nezaposlenost u regiji	Podizanje nivoa znanja farmera kroz saradnju sa naučnim institucijama
	1.3. Osiguran stalan rast zadovoljstva javnim uslugama	
2. Razvoj dinamične privrede koja stvara konkurentne poljoprivredne, prehrambene, turističke i druge proizvode, u okruženju koje privlači kvalitetne investicije	2.1. Kreirani povoljni uslovi za ulaganja	Definisanje modela zbrinjavanja klaoničkog otpada u skladu sa evropskim standardima
	2.2. Stvoreni uslovi za rast domaćih preduzeća	Distributivni centar poljoprivrednih proizvoda sa berzom voća i povrća
	2.3. Uspostavljeni lanci vrijednosti u okviru pretežnih ekonomskih aktivnosti na ruralnom području regije	Inventarizacija zona i objekata pogodnih za green field i brown field investicije u Regiji Kreiranje regionalne turističke ponude Brendiranjem do regionalnog razvoja Izgradnja infrastrukture za navodnjavanje Priprema preduzeća sa područja regije za uvođenje standarda Jačanje kapaciteta farmera na području regije Podrška razvoju autentičnih proizvoda Razvoj organske proizvodnje na području regije Uspostavljanje lanca vrednosti u voćarskoj proizvodnji Organska proizvodnja povrća u kontrolisanim uslovima
3. Poboljšanje kvaliteta saobraćajne i komunalne infrastrukture	3.1. Poboljšana dostupnost putne mreže ²⁴	Uvezivanje lokalnih vodovoda u jedinstven sistem vodosnabdjevanja na području regije
	3.2. Poboljšana dostupnost kanalizacione mreže i poboljšano snabdijevanje vodom na području regije	Izgradnja, rekonstrukcija i održavanje putne infrastrukture koja povezuje opštine regije (putni pravac Šeškovci-Martinac, putni pravac Moštanica-Mrakovica-Gornji Podgradci i drugi)
4. Očuvanje životne sredine i održivi razvoj racionalnim upravljanjem prirodnim resursima	4.1. Uspostavljen sistem za mjerenje stepena zagađenosti vazduha, vode i zemljišta	Očuvanje prirodnih staništa na području regije
	4.2. Izgrađeni kapaciteti za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora	Svijest o obnovljivim izvorima energije - nekonvencionalni energetske izvori za konvencionalnu upotrebu
	4.3. Poboljšano upravljanje čvrstim otpadom sa fokusom na njegovo ekonomsko iskorištenje	Studija upravljanja čvrstim otpadom u regiji
	4.4. Obezbijeđena održivost šumskih resursa	Projekat zaštite od poplava i drugih elementarnih nepogoda, sa fokusom na protivgradnu zaštitu

²⁴ Putna infrastruktura nije posebno navedena u listi prioritetnih projekata, s obzirom da održavanje i unapređenje putne infrastrukture spada u redovne godišnje aktivnosti lokalnih uprava u regiji

Okvirni plan implementacije regionalne strategije ruralnog razvoja

Naziv projekta/mjere	Dinamika realizacije								Glavni nosilac i učesnici u realizaciji	Orijentacioni trošak (u KM)	Izvori finansiranja
	2012		2013		2014		2015				
Definisanje modela zbrinjavanja klasičnog otpada u skladu sa evropskim standardima				x	x	x	x	x	Kancelarije / agencije za razvoj u opštinama regije i odjeljenja za inspekcijske poslove	200.000 KM (procjena troškova za prvu fazu)	Donatorska sredstva 85%, opštine regije 15% (troškovi do lokacijskih uslova, dok će troškovi implementacije druge faze biti procijenjeni na osnovu izabranog modela, a potencijalni izvori finansiranja su Ministarstvo PŠV, opštine regije, druga privatna i pravna lica, donatorska sredstva)
Distributivni centar poljoprivrednih proizvoda sa berzom voća i povrća			x	x	x	x	x	x	Kancelarija / agencije za razvoj u opštinama i resorna opštinska odjeljenja i regionalna razvojna agencija / centar (po uspostavi)	100.000 za prvu fazu, izrada studije koja može korigovati inicijalnu procijenjenu ukupnu vrijednost projekta u iznosu od 4.500 000	Prva faza - donatorska sredstva 85% i opštine regije 15%, ostale faze Vlada RS, opštine regije, privatni investitori, donatori
Izgradnja kapaciteta za ruralni razvoj	x	x	x	x	x	x	x	x	Kancelarije / agencije / odjeljenja za razvoj u opštinama regije	10.000 za prvu fazu (procijenjena ukupna vrijednost projekta 250.000 KM)	Prva faza projekta će se u potpunosti finansirati iz budžeta opština. Implementaciono tijelo za razvoj regije (druga faza projekta) će u početnoj fazi biti u potpunosti finansirana iz budžeta opština i donatorskih sredstava, a kasnije će većinu prihoda obezbjeđivati svojim radom po principima tržišnog poslovanja.
Uspostavljanje edukativnog centra		x	x	x	x	x			Kancelarije / agencije za razvoj u opštinama, srednje škole	250.000 KM	Budžeti opština 20%, Vlada RS (resorno ministarstvo) 30 %, donatori (SDC – Prilika plus, USAID, IPA) 50%

Naziv projekta/mjere	Dinamika realizacije								Glavni nosilac i učesnici u realizaciji	Orijentacioni trošak (u KM)	Izvori finansiranja
	2012		2013		2014		2015				
Inventarizacija zona i objekata pogodnih za green field i brown field investicije u Regiji		x	x	x					Kancelarije / agencije za razvoj u opštinama u saradnji sa resornim odjeljenjima	96.000	Opštinski budžeti 20%, Ministarstvo industrije 30%, donatorska sredstva 50%
Kreiranje regionalne turističke ponude			x	x	x	x			Turističke organizacije opština	400.000	Sufinansiranje regije u iznosu od 15 – 20%, ostalo donatorska sredstva (IPA)
Brendiranjem do regionalnog razvoja	x	x	x	x					Kancelarije / agencije za razvoj u opštinama	120.000	Budžet opština 20 % i donatori 80 %
Izgradnja infrastrukture za navodnjavanje		X	X	x	x	x	x	x	Ministarstvo poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede RS, opštine regije, korisnici	Vrijednost projekta će biti definisana nakon konsultacije sa ekspertima iz oblasti navodnjavanja	Izvor finansiranja će biti definisan nakon definisanja vrijednosti projekta
Svijest o obnovljivim izvorima energije - nekonvencionalni energetske izvori za konvencionalnu upotrebu		x	x	x	x				NVO, Kancelarije / agencije za razvoj u opštinama	50.000 (troškovi uspostavljanja eko-dvorišta (aktivnost 5.1.) će biti definisani za svaku opštinu pojedinačno)	Donatorski fondovi, sufinansiranje od strane Regije sa 15-20%
Očuvanje prirodnih staništa na području regije				x	x	x	x	x	NVO, Kancelarije / agencije za razvoj u opštinama	400.000	CBC 85%, sufinansiranje iz budžeta opština regije 15%
Priprema preduzeća sa područja regije za uvođenje standarda		x	x	x	x				Odjeljenja za privredu	250.000	CBC ili ministarstva, TAM BAS program

Uvezivanje lokalnih vodovoda u jedinstven sistem vodosnabdjevanja na području regije		x	x	x	x	x	x	x	Opštine koje čine regiju	40.000.000	EIB 50%, EU fondovi 20%, opštine regije 15%, bilateralni donatori 15%
Naziv projekta/mjere	Dinamika realizacije								Glavni nosilac i učesnici u realizaciji	Orijentacioni trošak (u KM)	Izvori finansiranja
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019			
Studija upravljanja čvrstim otpadom u regiji (tehnička rješenja uključujući mogućnost formiranja eko dvorišta sa reciklažnim ostrvima u okviru Komunalnih preduzeća četiri opštine sa kampanjom izgradnje svijesti)			x	x	x	x	x	x	Opštine – odsjeci za stambeno-komunalne poslove, Komunalna preduzeća, udruženja	Biće definisan projektom	EU fondovi, Zavod za zaštitu životne sredine, komunalna preduzeća
Projekat zaštite od poplava i drugih elementarnih nepogoda, sa fokusom na protivgradnu zaštitu		x	x	x	x	x	x	x	Opštine u sastavu regije	55.000.000	EBRD (kredit)
Podizanje nivoa znanja farmera kroz saradnju sa naučnim institucijama			x	x	x	x	x	x	Opštine – odsjeci za poljoprivredu, udruženja i naučne institucije	Biće definisan projektom	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS, donatori, opštine, Ministarstvo nauke i tehnologije RS
Jačanje kapaciteta farmera na području regije			x	x	x	x	x	x	Opštine – odsjeci za poljoprivredu, udruženja i naučne institucije	Biće definisan projektom	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS, opštine, EU fondovi
Podrška razvoju autentičnih proizvoda			x	x	x	x	x	x	Udruženja, turističke organizacije, preduzetnici	Biće definisan projektom	Opštine, donatori, EU fondovi
Razvoj organske proizvodnje na području regije			x	x	x	x	x	x	Udruženja, opštine – odsjeci za poljoprivredu	Biće definisan projektom	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS, opštine, EU fondovi, donatori
Uspostavljanje lanca vrednosti u voćarskoj proizvodnji			x	x	x	x	x	x	Proizvođači, opštine, konsultantske kuće, udruženja	Biće definisan projektom	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS, opštine, investitori, donatori

Izgradnja, rekonstrukcija i održavanje putne infrastrukture koja povezuje opštine regije (putni pravac Šeškovci-Martinac, putni pravac Moštanica-Mrakovica-Gornji Podgradci i drugi)		x	x	x	x	x	x	x	Odjeljenja za stambeno-komunalne poslove, Direkcija za puteve	Biće definisan projektom	JP Putevi Republike Srpske, EU fondovi, opštine
Organska proizvodnja povrća u kontrolisanim uslovima			x	x	x	x	x	x	Opštine – odsjeci za poljoprivredu, udruženja, proizvođači	Biće definisan projektom	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS, opštine, investitori, donatori

Okvir za monitoring i evaluaciju

Monitoring je usmjeren na praćenje izvođenja aktivnosti definisanih u okviru pojedinih projekata. U okviru ovog procesa, prikupljaju se informacije o trenutnom stanju implementacije pojedinih projekata u pogledu tehničkih pitanja (kako teče implementacija aktivnosti) i u pogledu finansijskih pitanja implementacije (kako teče implementacija budžeta). Na osnovu poređenja planiranih aktivnosti i izvedenih aktivnosti se mogu uočiti eventualna odstupanja i blagovremeno preduzeti korektivne akcije. Monitoring će vršiti timovi u opštinama, to jest najmanje jedna osoba u svakoj opštini, koja ima mogućnost da dobije tehničku podršku od resornih odjeljenja / stručnjaka u JLS, a na osnovu izvještaja implementatora pojedinih aktivnosti/projekata, kao i prikupljenih informacija o izvedenim aktivnostima od relevantnih aktera kao što su resorna odjeljenja u opštinama, javna preduzeća, nevladine organizacije i drugi. Na osnovu prikupljenih informacija, tim za monitoring će pripremati zajedničke šestomjesečne izvještaje na nivou regionalne strategije koje će dostavljati rukovodstvu opština na razmatranje putem opštinskih službi nadležnih za koordinaciju implementacije regionalne strategije. Prema tome, opštine će dva puta godišnje razmatrati izvještaje o implementaciji projekata.

Evaluacija je usmjerena na mjerenje stepena ostvarenja indikatora definisanih za operativne ciljeve, čime se stvara osnova za ocjenu stepena ostvarenja strateških ciljeva. Evaluaciju će vršiti rukovodstvo opština po isteku polovine strateškog perioda, to jest 2013. godine i na kraju strateškog perioda, to jest 2015. godine. Evaluacija će se vršiti na osnovu izvještaja pripremljenog od strane radne grupe koju formira rukovodstvo opština regije. Sastavni dio izvještaja su preporuke, koje kod evaluacije prvog ciklusa trebaju doprinijeti efikasnijem sprovođenju aktivnosti do isteka Strategije, a kod evaluacije drugog ciklusa će biti iskorištene u ažuriranju Strategije za period poslije 2015. godine. Evaluacija treba da ocijeni relevantnosti, efikasnosti, efektivnosti, uticaj i održivost ostvarenih rezultata, te ocjenu stepena ostvarenja pojedinih indikatora. Može da uključi prikupljanje i analizu primarnih podataka kroz anketiranje relevantnih aktera i intervju sa ključnim akterima, te prikupljanje i analizu sekundarnih podataka kao što su relevantni izvještaji institucija i organizacija. Ona obuhvata i naučene lekcije koje su važne za buduće razvojne procese kao što su dobri modeli saradnje ključnih aktera i slično.

Projektni akcioni planovi

<p>Strateški cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi):</p> <p>4. Očuvanje životne sredine i održivi razvoj racionalni upravljanjem prirodnim resursima</p>	<p>Operativni cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi):</p> <p>Poboljšano upravljanje čvrstim otpadom sa fokusom na njegovo ekonomsko iskorištenje</p>
<p>Naziv projekta:</p> <p>Definisanje modela zbrinjavanja klaoničkog otpada u skladu sa evropskim standardima</p>	
<p>Kratak opis projekta:</p>	<p>Na prostoru regije postoje značajni kapaciteti u oblasti proizvodnje i prerade mesa, koji stvaraju velike količine klaoničkog otpada. Do sada se u regiji klaonički otpada uglavnom zbrinjavao na konvencionalan način na regionalnoj deponiji u Ramićima, a dio klaoničkog otpada pojedini proizvođači i domaćinstva odlažu na obale rijeka i divlje deponije što je ekološki neprihvatljivo. Kako bi se riješio problem otpada, potrebno je riješiti zbrinjavanje svog otpada sa farmi (uginulih životinja) i iz klaonica, pri čemu treba imati u vidu da deponija predstavlja rješenje koje je adekvatnije od kafilerije, a otpad se može koristiti u svrhu proizvodnje energije.</p> <p>Projekat bi se realizovao u dve faze:</p> <p>Pripremljena je studija "Životinjski-otpad" - Integralno rješavanje problema otpada sa farmi i klaonica u sjeverozapadnom regionu BiH, koja je urađena 2005. godine u sklopu Programa CARDS Evropske unije za BiH, a koji je sproveden od strane APIS-a.</p> <p>U prvoj fazi na osnovu rješenja iz studije „Životinjski otpad²⁵“ izabrao bi se najadekvatniji model zbrinjavanja otpada, izvršio izbor lokacija i sve pripremne radnje do lokacijskih uslova.</p> <p>Izgradnja funkcionalnih objekata za zbrinjavanje klaoničkog otpada u kojem bi se klaonički otpad iskoristio za preradu u dodatke za stočnu hranu i proizvodnju toplotne energije predstavljalo bi drugu fazu projekta. Dobijena toplotna energija bi se koristila za zagrijavanje privrednih subjekata u neposrednoj blizini objekta. Objekat bi u svom prostoru morao imati: prostor za prihvatanje sirovine, liniju za uništavanje i termičku obradu klaoničkog otpada sa sušenjem, dekantiranje i razdvajanje masnoća, opremu za proizvodnju toplotne energije, prostor za skladištenje nusproizvoda do konačnog rješenja. Projektom bi se uticalo i na razvoj ekološke svijesti građana i privrednih subjekata.</p>
<p>Specifični cilj (svrha projekta):</p>	<p>Opšti cilj: Smanjena emisija štetnih materija u vazduh zemljište i vode koje potječu od klaoničkog otpada i leševa životinja</p> <p>Specifični cilj: Odabran model i izgrađen kapacitet za zbrinjavanje klaoničkog otpada u skladu sa evropskim standardima</p>
<p>Očekivani rezultati:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - izabran model za zbrinjavanje otpada na osnovu studije "Životinjski otpad", izabrana lokacija i realizovane sve pripremne aktivnosti do lokacijskih uslova do kraja 2015. godine, - izgrađen i funkcionalno opremljen objekat za preradu klaoničkog otpada do kraja 2016. godine (druga faza projekta) - promovisan projekat putem lokalnih i regionalnih medija

²⁵ Studija "Životinjski otpad" - Integralno rješavanje problema otpada sa farmi i klaonica u sjeverozapadnom regionu BiH, urađena 2005. godine u sklopu Programa CARDS Evropske unije za BiH, a koji je sproveden od strane Agencije za privatne inicijative Srbac (APIS).

	- podignuta ekološka svijest građana i privrednih subjekata o štetnosti nepravilnog odlaganja otpada											
Glavne aktivnosti:	<ul style="list-style-type: none"> - formiranje projektnog tima i razrada projektnog zadatka - promocija projekta kroz učešće u radio i televizijskim emisijama i štampanim medijima - organizovane javne rasprave, radionice i fokus grupe na temu štetnosti nepravilnog odlaganja otpada, a posebno klaoničkog - izbor funkcionalnog rješenja za objekat u skladu sa predloženim rješenjima iz studije „Životinjski otpad“ - pronalaženje lokacije za izgradnju objekata i obezbjeđivanje iste - odluka lokalnih skupština o pokretanju druge faze projekta - pribavljanje dozvola - izbor izvođača radova-javna nabavka - izgradnja i funkcionalno opremanje objekta - dobijanje upotrebne dozvole - sklapanje aranžmana za korištenje objekta sa relevantnim akterima 											
Trajanje i vrijeme realizacije projekta (označiti sa X)	2012			2013				2014		2015		
						X	X	X	X	X	X	
Procijenjena vrijednost projekta, u KM: 200.000 KM (procjena troškova za prvu fazu)						Procijenjeni troškovi u 2012. godini, u KM: -						
Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja): Donatorska sredstva 85%, opštine regije 15% (troškovi do lokacijskih uslova, dok će procjene troškova implementacije druge faze biti procijenjeni na osnovu izabranog modela, a potencijalni izvori finansiranja su Ministarstvo PŠV, opštine regije, druga privatna i pravna lica, donatorska sredstva)												
Ključni potencijalni učesnici:												
Korisnici: Direktni: - klaonice - objekti za preradu sirovina životinjskog porijekla - svi držaoci životinja Indirektni: - higijeničarske službe - veterinarske ustanove				Glavni implementator: Kancelarije / agencije za razvoj u opštinama regije i odjeljenja za inspeksijske poslove				Partneri na implementaciji: MPŠV, pravna i fizička lica, NVO				
Monitoring i evaluacija projekta: Kancelarije-Odsjeci za razvoj u opštinama regije i partneri na implementaciji												

Strateški cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): 2. Razvoj dinamične privrede koja stvara konkurentne poljoprivredne, prehrambene, turističke i druge proizvode, u okruženju koje privlači kvalitetne investicije	Operativni cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Uspostavljeni lanci vrijednosti u regiji Smanjena nezaposlenost u regiji
Naziv projekta: Distributivni centar poljoprivrednih proizvoda sa berzom voća i povrća	
Kratak opis projekta:	<p>Na teritoriji regije nalaze se značajne površine plodnog zemljišta, a postoji i duga tradicija i iskustvo u primarnoj proizvodnji voća i povrća. Međutim obim finalnih prehrambenih proizvoda/hortikultura koji se proizvode na području regije je relativno mali u odnosu na zemljišni potencijal kojim se raspolaže. Glavni razlozi su: nedovoljan kvalitet i obim proizvodnje, nepostojanje tržišno orijentisane proizvodnje (svaštarenje), a posebno organizovane proizvodnje povrća u zatvorenim prostorima, nesiguran plasman (nepostojanje organizovanih kanala za distribuciju proizvoda), nemogućnost očuvanja kvaliteta proizvoda (nepostojanje dovoljnog broja modernih hladnjača - proizvodi se moraju prodavati odmah nakon berbe, kada je cijena niska), smanjenje postojećeg obima prodaje proizvoda regije (proizvodi iz uvoza i iz drugih regija sve više supstituišu prodaju voća i povrća iz regije na tržnicama, a postoji i trend seljenja prodaje proizvoda sa tržnica u supermarketu - tržne centre, koji se snabdijevaju iz uvoza, a neorganizovana domaća proizvodnja nije u stanju da se pozicionira u prodajnom asortimanu istih, zbog nemogućnosti kontinuiranog snabdijevanja, neispunjavanja standarda u pogledu kvaliteta, pakovanja i zdravstvene ispravnosti proizvoda, te nedovoljne finansijske snage za ulazak i poslovanje sa supermarketima), itd. Realizacijom projekta uspostaviće se organizovan sistem otkupa i plasmata voća i povrća na domaće i inostrano tržište (svrha projekta) i tako stvoriti uslovi za povećanje obima proizvodnje i prodaje, standardizaciju proizvodnje, povećanje izvoza, podizanje kvaliteta ovih proizvoda, uspostavljanje organizovane proizvodnje za tržište ekonomski isplativih vrsta voća i povrća tokom čitave godine, razvoj preduzetničkih aktivnosti na selu.</p> <p>Projekat će se realizovati u tri faze: Izrada detaljnih analiza i plana izgradnje kapaciteta. U drugoj fazi uspostaviti će se distributivni centar sa mrežom otkupnih mjesta. Distributivni centar je mjesto gdje će se vršiti koncentracija svježih poljoprivrednih proizvoda i marketinška priprema za tržište, što će omogućiti razvoj prepoznatljive robne marke, garantirati količinu, kvalitetu i standarde dotičnih proizvoda. Pored poslova otkupa i plasmata proizvoda u distributivnom centru će se pružati i usluge skladištenja i čuvanja proizvoda u hladnjači. Objekat centra će imati prostor za prijem i vaganje proizvoda, skladište sa modernom hladnjačom (kondicionirana ULO hladnjača), prostor za pakovanje i sortiranje proizvoda (ručno pakovanje i sortiranje ili moderne mašine), kancelarijski prostor i ugostiteljske sadržaje. Ovakav objekat mora imati ograđen prostor, asfaltiran prilaz i manipulativni plato oko zgrade i svu komunalnu infrastrukturu.</p> <p>U trećoj fazi, kad se postigne kritična masa u proizvodnji ovih proizvoda, organizovala bi se berza voća i povrća sa modernom informatičkom opremom. Na inicijativu privatnih investitora oko distributivnog centra, odnosno berze bi se mogli razviti razni prerađivački kapaciteti i druge komplementarne djelatnosti (izrada ambalaže, transport, zaštitna sredstva i dr. potrepštine za poljoprivrednike, a u perspektivi bi se na istom lokalitetu mogao</p>

	organizovati i otkup drugih svježih proizvoda kao što su mlijeko i mliječni proizvodi, riba, perad, meso i dr.).
Specifični cilj (svrha) projekta	Uspostavljanje organizovanog sistema otkupa i plasmana voća i povrća na domaće i inostrano tržište
Očekivani rezultati:	<ul style="list-style-type: none"> - izrađena detaljna analiza i plan izgradnje kapaciteta do kraja 2013. godine - izgrađen i potpuno funkcionalan otkupni centar sa obučanim menadžmentom i osobljem, do kraja 2014. - proizvođači zainteresovani i pripremljeni za tržišno orijentisanu proizvodnju voća i povrća - povećano učešće proizvodnje voća i povrća u strukturi poljoprivredne proizvodnje - povećana zaposlenost - nova radna mjesta - uvedeni i promovisani međunarodni standardi, kvaliteta, higijene i zdravstvene ispravnosti proizvoda - uspostavljen kanal prodaje (prema veleprodajnim i maloprodajnim objektima uključujući plasman u tržnim centrima – hipermarketi i supermarketi) - obezbjeđena ponuda najkvalitetnijih sorti voća i povrća iz regije i razvijene najmanje tri prepoznatljive robne marke do kraja 2015. godine - formirana berza do kraja 2015. (treća faza projekta)
Glavne aktivnosti:	<ul style="list-style-type: none"> - formiranje projektnog tima i razrada projektnog zadatka - promocija projekta – obezbjeđena podrška implementaciji svih relevantnih aktera - donošenje odluke o izradi i izbor subjekta koji će uraditi detaljnu analizu i plan izgradnje kapaciteta-javne nabavke - izrada, javna rasprava i usvajanje analize i plan izgradnje kapaciteta - izbor organizacionog modela centra i definisanje modela finansiranja na osnovu rješenja iz analize, - uspostavljanje kontakta sa potencijalnim sufinansijerima - izbor finansijera i potpisivanje ugovora o partnerstvu - osnivanje Distributivnog centra; izrada poslovnog i finansijskog plana, izrada osnivačkih akata - identifikovanje isplative proizvodnje voća i povrća po vrstama - uspostavljanje kontakta i edukacija budućih kooperanata (polj. proizvođača) - iznalaženje najboljih modela subvencioniranja i kreditiranja kooperanata - ugovaranje proizvodnje i uslova otkupa - izbor lokacije - rješavanje imovinsko-pravnih odnosa, izrada projekta, dobijanje lokacijske i građevinske dozvole - projektovanje objekata, izbor izvođača radova-javna nabavka - izgradnja objekta i prateće infrastrukture - izgradnja rashladnih komora i opremanje objekta - dobijanje upotrebne dozvole - zapošljavanje osoblja i njihova obuka - uspostavljanje otkupnih mjesta prema potrebi - definisanje modela i uspostavljanje sistema transporta - uvođenje međunarodnih standarda kvaliteta, higijene i zdravstvene ispravnosti proizvoda - promocija standarda u proizvodnji, pakovanju, manipulaciji, distribuciji i prometu proizvoda - uspostavljanje poslovne saradnje sa trgovcima i potrošačima - određivanje proizvoda koji bi mogli postati prepoznatljive robne marke

	<ul style="list-style-type: none"> - promocija proizvodnje regije i vodećih proizvoda - razvoj specijalizovanih softverskih aplikacija 												
Trajanje i vrijeme realizacije projekta	2012				2013				2014		2015		
					x	x	x	x	x	x	x	x	
Procijenjena vrijednost projekta u KM: 100.000 za prvu fazu, izrada studije koja može korigovati inicijalnu procijenjenu ukupnu vrijednost projekta u iznosu od 4.500 000						Procijenjeni troškovi 2012. godini u KM: -							
Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja): Prva faza - donatorska sredstva 85% i opštine regije 15%, ostale faze Vlada RS, opštine regije, privatni investitori, donatori													
Ključni potencijalni učesnici:													
Korisnici:			Glavni implementator					Partneri na implementaciji projekta					
Direktni korisnici: <ul style="list-style-type: none"> - proizvođači - prerađivači - veletrgovci - trgovine voćem i povrćem - supermarketi - šoping centri - hoteli i restorani - bolnice i javne ustanove - zaposleni/nezaposleni Indirektni korisnici: <ul style="list-style-type: none"> - porodice proizvođača - porodice zaposlenih - Zavod za zapošljavanje - lokalna zajednica 			Kancelarija / agencije za razvoj u opštinama i resorna opštinska odjeljenja i implementaciono tijelo (po uspostavi)					Vlada RS, privatni investitori i donatori					
Monitoring i evalvacija projekta: Kancelarija-Odsjeci za razvoj opština regije i predstavnici partnera													

Strateški cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): 2. Razvoj dinamične privrede koja stvara konkurentne poljoprivredne, prehrambene i turističke proizvode, u okruženju koje privlači kvalitetne investicije	Operativni cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Stvoreni uslovi za rast domaćih preduzeća Kreirani povoljni uslovi za ulaganja
Naziv projekta: Izgradnja kapaciteta za ruralni razvoj	
Kratak opis projekta:	<p>Donošenje odluke o uspostavljanju LAG-a kao tijela koje donosi odluke o pravcima razvoja regije u skladu sa Strategijom regije, te djeluje kao koordinativni mehanizam u implementaciji strategije.</p> <p>Svaka opština će imati koordinatora implementacije regionalne strategije, pri čemu je moguće uspostavljanje radnih grupa za pojedine projekte.</p> <p>U prvoj fazi implementacije bio bi formiran Tim za praćenje realizacije projekata definisanih Regionalnom strategijom. Tim će sačinjavati predstavnici opština iz regije.</p> <p>Druga faza projekta podrazumijeva donošenje odluke načelnika opština o uspostavljanju implementacionog tijela za ruralni razvoj regije, koja bi se bavila pružanjem savjeta i informacija, obuka i preporuka pri kreiranju biznis planova, u marketingu, finansijama, pravnim pitanjima itd. Implementaciono tijelo će se fokusirati na podršku preduzetništvu u ruralnim područjima, prvenstveno na razvoj preduzetničkih inicijativa u poljoprivredno-prehrambenoj proizvodnji i seoskom turizmu, ali i na razvoj preduzetničke infrastrukture u ruralnim područjima (poslovni inkubatori, poslovni-biznis centri, distributivni centri, poslovne zone i drugo), što zahtjeva angažovanje stručnih kadrova i stvaranje tehničkih uslova, prije svega kvalitetnih softverskih aplikacija. Implementaciono tijelo će aktivno učestovati u razradi i implementaciji projekata definisanih Regionalnom strategijom, kao i u kandidovanju projekata za dobijanje sredstava iz fondova Evropske unije i drugih domaćih i međunarodnih fondova. Poseban zadatak Implementacionog tijela je da preduzme sve potrebne aktivnosti i pruži neophodnu tehničku podršku u procesu rada Lokalne akcione grupe (LAG), kao drugog bitnog kapaciteta za ruralni razvoj regije.</p>
Specifični cilj (svrha projekta):	<p>Opšti cilj: Unaprijediti konkurentnost MSP i poljoprivrednih gazdinstava u ruralnim područjima i stvoriti sistem institucija za regionalni razvoj</p> <p>Specifični cilj: Uspostavljeno funkcionalno implementaciono tijelo za ruralni razvoj regije</p>
Očekivani rezultati:	<ul style="list-style-type: none"> – formiran tim za praćenje implementacije realizacije projekata, – organizaciono i funkcionalno uspostavljeno Implementaciono tijelo za ruralni razvoj regije , – razvijena podrška preduzetnicima i poljoprivrednim proizvođačima u ruralnim područjima u izradi biznis planova za poljoprivrednu proizvodnju, izgradnju mini pogona i drugo, – razvijeni ostali vidovi podrške preduzetnicima, poljoprivrednim proizvođačima i ostalim investitorima u ruralna područja (marketing proizvoda i usluga, upravljanje finansijama, pravna pomoć, pomoć oko dobijanja dozvola, zapošljavanja, ostvarivanja prava na podsticajna sredstva i dr.), – urađena analiza postojeće preduzetničke infrastrukture u Regiji i definisani potrebni planovi, idejna rješenja i projekti za njen dalji razvoj, – izrađen operativni plan i razrađen sistem za implementaciju regionalne strategije,

<p>Glavne aktivnosti:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - formiranje tima za praćenje realizacije projekata definisanih Regionalnom strategijom, - promocija projekta, - definisanje vizije, misije, funkcija, ovlaštenja i aktivnosti Implementacionog tijela za ruralni razvoj regije, - definisanje povezanosti sa ostalim lokalnim i regionalnim institucijama, - priprema odluke i ostalih osnivačkih akata za uspostavljanje Implementacionog tijela za ruralni razvoj regije, - angažovanje kvalitetnog kadra (minimalno dva zaposlena) i obezbjeđenje tehničkih uslova (prostor, oprema, automobil, softverske aplikacije i dr.) za rad Implementacionog tijela za ruralni razvoj regije, - razvijanje šema podrške preduzetnicima i poljoprivrednim proizvođačima u izradi biznis planova za poljoprivrednu proizvodnju i izgradnju mini pogona, te druge poslovne aktivnosti u ruralnim područjima, - razvijanje šeme podrške preduzetnicima, poljoprivrednim proizvođačima i ostalim investitorima u marketingu proizvoda i usluga, u upravljaju finansijama, za pravnu pomoć, oko dobijanja dozvola, ostvarivanje prava na podsticajna sredstva i dr. - priprema i implementacija posebnih projekata (prenos tehnologije, distributivni centar za poljoprivredne proizvode i dr.), - priprema i realizacija aktivnosti tehničke podrške / službe u funkcionisanju LAG-a. 											
<p>Trajanje i vrijeme realizacije projekta (označiti sa X)</p>	<p style="text-align: center;">2012</p>				<p style="text-align: center;">2013</p>				<p style="text-align: center;">2014</p>		<p style="text-align: center;">2015</p>	
	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
<p>Procijenjena vrijednost projekta, u KM: 10.000 KM za prvu fazu, procijenjena ukupna vrijednost projekta iznosi 250.000 KM</p>					<p>Procijenjeni troškovi u 2012. godini, u KM: 10.000</p>							
<p>Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja): Prva faza projekta će se u potpunosti finansirati iz budžeta opština i Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva RS. Implementaciono tijelo (druga faza projekta) će u početnoj fazi biti u potpunosti finansirano iz budžeta opština i donatorskih sredstava, a kasnije će većinu prihoda obezbjeđivati svojim radom po principima tržišnog poslovanja.</p>												
<p>Ključni potencijalni učesnici:</p>												
<p>Korisnici: Preduzetnici i investitori u ruralnim područjima, lokalne zajednice, ruralno stanovništvo</p>				<p>Glavni implementator: Kancelarije / agencije / odjeljenja za razvoj u opštinama regije</p>				<p>Partneri na implementaciji: Konsultanti</p>				
<p>Monitoring i evaluacija projekta: Kancelarije-Odsjeci za razvoj u opštinama regije</p>												

Strateški cilj/evi: 1. Navesti strateški cilj/eve iz Strategije razvoja na koji se projekat odnosi				Operativni cilj/evi: 1. Navesti operativni cilj/eve iz Strategije razvoja na koji se projekat odnosi					
Kontinuirano povećanje nivoa znanja i vještina ljudi i kvaliteta društvenog života				Poboljšana obrazovna struktura regije u skladu sa potrebama tržišta rada i razvojnim potrebama regije					
Naziv projekta: Uspostavljanje edukativnog centra									
Kratak opis projekta:		Uspostavljanje edukativnog centra je jedna od temeljnih aktivnosti regionalnog strateškog razvoja. Uspostavljanje centra će podržati jačanje konkurentnosti i izvoznih potencijala, podizanje kvaliteta i stepena finalizacije i proizvodnju kadrova obučeni na savremenoj opremi u sektorima drveta i metala. Uspostavljanjem centra na principima samoodrživosti, stvoreni bi bili uslovi za kvalitetan rad sa mladim ljudima, kao i za prekvalifikaciju nezaposlenih radnika. Pored aktivnosti edukativnog karaktera, centar se može u okviru svojih aktivnosti iskoristiti i za razvojne aktivnosti tj. za razvoj prototipova proizvoda i njihovo prilagođavanje tržišnim potrebama i masovnijoj proizvodnji i plasmanu, kako na domaćem, tako i na stranom tržištu. Centar bi djelovao kao mehanizam za izgradnju i uspostavljanje standarda u procesu obrazovanja i razvoja, dok se teme mogu vremenom mijenjati u smislu uvođenja novih programa u skladu sa potrebama privrede.							
Specifični cilj (svrha projekta)		Osnivanje i opremanje savremenog edukativnog centra sa modernom opremom i tržišno orijentisanim programima za obuku, prekvalifikaciju i razvojne djelatnosti							
Očekivani rezultati:		<ul style="list-style-type: none"> - Osnovana ustanova i tehnički opremljene prostorije - Razvijeni tržišno prilagođeni programi za nastavu i prekvalifikaciju - Osposobljen/angažovan nastavni kadar - Promovisane aktivnosti centra među mladim ljudima i zainteresovanim radnicima i investitorima koji žele da razvijaju nove proizvode - Proizvedeni stručni kadrovi za upravljanje savremenom tehnologijom za obradu drveta i metala 							
Glavne aktivnosti:		<ul style="list-style-type: none"> - priprema prostorija, nabavka i instalacija opreme - definisanje smjernica za upravljanje centrom i pribavljanje potrebne dokumentacije i sertifikata - razvoj plana i programa nastave, kao i dodatnih aktivnosti (vezanih za razvoj prototipova) - obuka i trening nastavnog kadra - promovisanje centra kod zainteresovanih pojedinaca i grupa - provođenje procesa edukacije 							
Trajanje i vrijeme realizacije projekta (označiti sa X)		2012		2013		2014		2015	
		x	x	x	x	x	x	x	x
Procijenjena vrijednost projekta: 250.000 KM				Procijenjeni troškovi u 2012. godini: 60.000 KM					
Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja): Budžeti opština 20%, Vlada RS (resorno ministarstvo) 30 %, donatori (SDC – <i>Prilika plus</i> , USAID, IPA) 50%									
Ključni potencijalni učesnici:									
Korisnici:		Glavni implementator:			Partneri na implementaciji projekta:				
Đaci strukovnih školskih centra Investitori (MSP) Nezaposleni i organizacije za strukovnu prekvalifikaciju Lokalne zajednice		Kancelarije / agencije za razvoj u opštinama, srednje škole			RARS, preduzeća, Zavod za obrazovanje odraslih BiH				
Monitoring i evaluacija projekta: Zajednička regionalna komisija za monitoring i LAG									

Strateški cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi):				Operativni cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi):					
<i>Razvoj dinamične privrede koja stvara konkurentne poljoprivredne, prehrambene, turističke i druge proizvode, u okruženju koje privlači kvalitetne investicije</i>				<i>Kreirani povoljni uslovi za ulaganje</i>					
Naziv projekta:									
Inventarizacija zona i objekata pogodnih za green field i brown field investicije u Regiji									
Kratak opis projekta:		U skladu sa operativnim ciljem „Kreirani povoljni uslovi za ulaganje“, neophodno je imati na raspolaganju sve potrebne podatke o investicionim potencijalima u regiji, posebno kada je u pitanju fizička infrastruktura. Izgradnjom jedne baze podataka koja se lako može ažurirati i biti dostupna svim strukturama koje se, od lokalnog pa do regionalnog nivoa, bave promocijom i privlačenjem investicija, stvoriće se osnovni preduslov za ulaganje u regiji. Na ovaj način dugoročno će se riješiti pitanje inventara raspoloživih lokacija i objekata primjenom ICT, osposobiti ljudstvo za efikasan rad u smislu prikupljanja i obrade podataka ali i pružanje potrebnih informacija zainteresovanim investitorima. Dodatna vrijednost projekta je i u tome što će se šira zajednica uključiti u njegovu implementaciju preko partnerskih NVO i srednjih strukovnih škola (ekonomske škole). U prvoj fazi projekta (druga polovina 2012. godine) će se izvršiti nabavka software-a i hardware-a za obradu, čuvanje podataka i njihovo prezentovanje, kao i obuka osoblja/operativaca za rad sa bazom podataka. Na ovaj način će se paralelno obezbjediti: alat za prikupljanje i ažuriranje, kao i efikasno prezentovanje potrebnih informacija za privlačenje investitora, zatim osposobiti vlastito osoblje, efikasno riješiti način prikupljanja i ažuriranja podataka o fizičkoj infrastrukturi za potrebe investicija.							
Specifični cilj (svrha projekta):		Stvoriti uslove za lak pristup svim potrebnim informacijama u vezi sa fizičkom infrastrukturom za investicije kroz objedinjavanje i izgradnju baze podataka o svim raspoloživim lokacijama (zone i slobodni objekti sa infrastrukturom) u regiji do kraja 2013.							
Očekivani rezultati:		<ol style="list-style-type: none"> 1) Izgrađena baza podataka o svim raspoloživim lokacijama za green field i brown field investicije, čiji podaci će biti dostupni svim institucijama i strukturama zaduženim za lokalni i regionalni ekonomski razvoj na području regije, do kraja 2013. godine 2) Osposobljeno najmanje 8 lica sa područja regije za rad sa bazom podataka (ažuriranje) do kraja 2012. 							
Glavne aktivnosti:		<ol style="list-style-type: none"> 1. Nabavka software-a i hardware-a za podršku inventarizaciji/bazi 2. Obuka osoblja za rad sa software-om i bazom podataka (8 lica) 3. Prikupljanje primarnih i sekundarnih podataka na terenu 4. Izgradnja baze podataka 5. Pripremljene procedure za korištenje i ažuriranje baze/inventara 							
Trajanje i vrijeme realizacije projekta (označiti sa X)		2012		2013		2014		2015	
				x	x	x	x	x	x
Procijenjena vrijednost projekta, u KM: 96.000				Procijenjeni troškovi u 2012. godini, u KM: 53.000					
Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja): Opštinski budžeti 20%, Ministarstvo industrije 30%, donatorska sredstva 50%									
Ključni potencijalni učesnici:									

Korisnici: Investitori, razvojne agencije, opštinske administracije	Glavni implementator: Kancelarije / agencije za razvoj u opštinama u saradnji sa resornim odjeljenjima	Partneri na implementaciji: NVO-i, srednje ekonomske škole u regiji, fakulteti
Monitoring i evaluacija projekta: Zajednička regionalna monitoring komisija, LAG, uključeni donatori/sufinansijeri		

Strateški cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): <i>Očuvanje životne sredine i održivi razvoj racionalnim upravljanjem prirodnim resursima</i>	Operativni cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Uspostavljeni lanci vrijednosti u okviru pretežnih ekonomskih aktivnosti na ruralnom području regije
Naziv projekta: Kreiranje regionalne turističke ponude	
Kratak opis projekta:	<p>Na području regije se nalaze turistički atraktivne lokacije koji mogu da posluže kao osnova za dalji razvoj različitih vidova turizma. Međutim, još uvijek ne postoji jedinstvena regionalna turistička ponuda u vidu uspostavljenih turističkih ruta koje bi ponudile višednevne programe, čime bi turistička ponuda regije bila atraktivnija i konkurentnija u okruženju, posebno iz ugla privlačenja turista iz inostranstva.</p> <p>Kako bi turistički potencijali regije bili na najbolji način iskorišteni, potrebno je dakle uspostaviti turističke rute koje će obuhvatiti regionalne turističke sadržaje, uključujući atraktivne prirodne lokalitete, lokalitete pogodne za lov i ribolov, lokalitete pogodne za sport i rekreaciju, kulturno-istorijske spomenike i vjerske objekte, te gastronomsku ponudu, proizvode starih zanata i suvenire. Jedna od komponenti turističke ponude je i uređenje biciklističkih staza koje za cilj imaju ne samo da promovišu upotrebu bicikla kao prevoznog sredstva na kratkim udaljenostim i da omoguće lokalnom stanovništvu bezbjedne rekreativne aktivnosti, nego i da provedu bicikliste-turiste svim dijelovima regije i međusobno povežu turističku ponudu i kulturno-istorijske spomenike u zaokruženu cjelinu. Biciklističke staze bi bile uređene u ukupnoj dužini od 120 km, a bile bi postavljene i mape sa biciklističkim rutama. Kreiranje regionalne turističke ponude treba da uključi Zelenu stazu Potkozarja i Regionalnu biciklističku stazu-ruta Jabuka, te da uspostavi aktivnosti na principu rada receptivne turističke agencije, kako bi se tržišno realizovala turistička ponuda regije.</p>
Specifični cilj (svrha projekta):	<p>Opšti cilj: Objedinjenje i obogaćivanje turističke ponude regije i iskorištenje turističkih potencijala</p> <p>Specifični cilj: Uspostavljene turističke rute zasnovane na turistički atraktivnim sadržajima regije, uključujući uređenje i promociju biciklističkih staza</p>
Očekivani rezultati:	<ul style="list-style-type: none"> - Identifikovani turistički atraktivni lokaliteti - Uspostavljene turističke rute koje obuhvataju regionalne turističke lokalitete, uključujući uređene biciklističke staze uz rijeku Savu (od Kozarske Dubice preko Gradiške do Srpca) preko jezera Bardače pa sve do opštine Laktaši - Nove rute promovisane i uvrštene u turističku ponudu regije - Povećan broj domaćinstava koji nude gastronomske usluge - Stari zanatski proizvodi uvršteni u turističku ponudu
Glavne aktivnosti:	<ul style="list-style-type: none"> - Identifikacija i mapiranje turistički atraktivnih lokaliteta - Osmišljavanje turističkih ruta prema pojedinim ciljnim grupama turista - Uređenje i mapiranje biciklističkih staza uz rijeku Savu (od Kozarske Dubice preko Gradiške do Srpca) preko jezera Bardače pa sve do opštine Laktaši - Promocija novih ruta i uspostavljanje saradnje sa turističkim agencijama radi uvrštavanja ruta u turističku ponudu - Priprema i distribucija promotivnih materijala (brošura, letaka i drugih) - Promotivna kampanja usmjerena na uključivanje domaćinstava u rad u oblasti turizma – gastronomska ponuda, stari zanati i drugi proizvodi i usluge

Trajanje i vrijeme realizacije projekta (označiti sa X)	2012				2013				2014		2015	
					X	X	X	X	X	X		
Procijenjena vrijednost projekta, u KM: 400.000						Procijenjeni troškovi u 2012. godini, u KM: -						
Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja): Sufinansiranje regije u iznosu od 15 – 20%, ostalo donatorska sredstva (IPA)												
Ključni potencijalni učesnici:												
Korisnici: Lokalno stanovništvo regije, rekreativci, sportisti, turisti				Glavni implementator: Turističke organizacije opština				Partneri na implementaciji: Donatori, viši nivoi vlasti				
Monitoring i evaluacija projekta: Tim koji se sastoji od predstavnika regije i predstavnika donatora.												

Strateški cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Razvoj dinamične privrede koja stvara konkurentne poljoprivredne, prehrambene, turističke i druge proizvode, u okruženju koje privlači kvalitetne investicije	Operativni cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Kreirani povoljni uslovi za ulaganja Stvoreni uslovi za rast domaćih preduzeća Uspostavljeni lanci vrijednosti u okviru pretežnih ekonomskih aktivnosti na ruralnom području regije																											
Naziv projekta: Brendiranjem do regionalnog razvoja																												
Kratak opis projekta:	Područja koja su prepoznatljiva u pozitivnom smislu, to jest koja imaju dobar imidž u okruženju, imaju veće šanse za privlačenje investitora i turista, kao i za plasman proizvoda i usluga. Izgradnja brenda je dugotrajan i zahtjevan proces sa kojim se brojni privredni subjekti u regiji teško mogu uspješno izboriti, jer im nedostaju resursi. S druge strane, oni bi ostvarili korist od prepoznatljivosti regije koja bi svoj pozitivan imidž prenijela i na proizvode i usluge koji nastaju u regiji. Zbog toga je potrebna izgradnja brenda regije. Cilj brendiranja regije je stvaranje percepcije da na tržištu ne postoji ni jedna regija koja je kao ova, da je regija jedinstvena i da je treba zapamtiti kao nešto potpuno novo i posebno. Marketinška strategija treba da se bazira na tome koju poziciju u odnosu na direktnu konkurenciju na tržištu trenutno ima ova regija u očima naše ciljne grupe (potencijalnih kupaca regionalnih proizvoda i usluga, turista i investitora), kao i na tome koji tržišni segment je ciljani segment i na koji način će se regija pozicionirati. Izgradnjom regionalnog brenda bi se doprinijelo razvoju privrednih i turističkih potencijala, poboljšala bi se privredna situacija u regiji, a samim tim i kvalitet domaćih proizvoda, kao i doprinijelo stvaranju povoljne klime za potencijalne investitore i otvaranje novih radni mjesta. Aktivnosti treba usmjeriti na promociju proizvođača i privlačenje investitora.																											
Specifični cilj (svrha projekta):	Stvoriti brend regije																											
Očekivani rezultati:	1. Razrađen pristup u izgradnji brenda regije 2. Sprovedena inicijalna promotivna kampanja 3. Promovisan brend regije na nacionalnom i internacionalnom nivou																											
Glavne aktivnosti:	1. Detaljna razrada plana početne faze izgradnje brenda regije (za rok od dvije godine), uključujući potrebne analize (ciljni segmenti i karakteristike, te odluka o načinu pozicioniranja regije) i kreativna rješenja (osmišljavanje loga / zaštitnog znaka koji odražava identitet i doprinosi kreiranju željenog imidža) 2. Priprema i izvođenje inicijalne promotivne kampanje – upoznavanje relevantnih javnosti sa regijom – promocija regije, njenih potencijala, tradicije i proizvoda, uključujući izradu i distribuciju promotivnih materijala, saradnju sa medijima, te nastupanje na međunarodnim izložbama i internacionalnim sajmovima																											
Trajanje i vrijeme realizacije projekta (označiti sa X)	<table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <thead> <tr> <th colspan="4">2012</th> <th colspan="4">2013</th> <th colspan="2">2014</th> <th colspan="2">2015</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>x</td><td>x</td><td>x</td><td>x</td> <td>x</td><td>x</td><td>X</td><td>X</td> <td></td><td></td> <td></td><td></td> </tr> </tbody> </table>				2012				2013				2014		2015		x	x	x	x	x	x	X	X				
2012				2013				2014		2015																		
x	x	x	x	x	x	X	X																					
Procijenjena vrijednost projekta, u KM: 120.000	Procijenjeni troškovi u 2012. godini, u KM: 40.000																											

Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja):

Budžet opština 20 % i donatora 80 %

Ključni potencijalni učesnici:**Korisnici:**

-privrednici -investitori
-turisti i potrošači -mediji
-opštine učesnici i druge regije u
okruženju

Glavni implementator:Kancelarije / agencije za
razvoj u opštinama**Partneri na implementaciji:**

Viši nivoi vlasti i donatori

Monitoring i evaluacija projekta: Kancelarija-Odsjeci za razvoj opština regije i predstavnici partnera

Strateški cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Razvoj dinamične privrede koja stvara konkurentne poljoprivredne, prehrambene, turističke i druge proizvode, u okruženju koje privlači kvalitetne investicije	Operativni cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Kreirani povoljni uslovi za ulaganja Poboljšana dostupnost putne i kanalizacione mreže i poboljšano snabdijevanje vodom na području regije
Naziv projekta: Izgradnja infrastrukture za navodnjavanje	
Kratak opis projekta:	<p>Poznato je da je vještačko regulisanje vlage u zemljištu u periodima deficitarnim padavinama jedan od bitnih faktora regulisanja rasta biljaka i izvor povećanja prinosa (i prihoda) u poljoprivredi. Nažalost, iako blizu obilnih vodotoka područje regije ima veoma slabo razvijenu infrastrukturu za navodnjavanje. Navodnjavanje se u manjoj mjeri primjenjuje u selima uz Vrbas motornim pumpama što je ograničenog dometa i istovremeno skup sistem navodnjavanja. Obezbjedeње uslova za navodnjavanje na većim površinama moguće je samo putem realizacije jednog šireg projekta koji obuhvata kompleks obradivog zemljišta više bonitetne klase.</p> <p>Za održiv razvoj irigacija, posebno su bitna ograničenja kao što su: da su područja zaštićena od vanjskih i unutrašnjih voda, da je izvršena komasacija i organizacija zemljišta, riješeni vlasnički odnosi, da područje raspolaže odgovarajućim resursima kvalitetne vode za navodnjavanje, te da postoji stabilna organizacija sistema, unutar koga se „zatvara ciklus“ proizvodnje, otkupa, prerade, plasmana i održavanja sistema.</p> <p>Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (Ministarstvo PŠiV) izradilo je „Strategiju razvoja poljoprivrede Republike Srpske do 2015. godine“ i „Okvirni plan razvoja vodoprivrede Republike Srpske“ Zavod za vodoprivredu, Bijeljina, 2006, kao bazne planske dokumente za razvoj čitavog područja Republike Srpske. Nakon ovoga je izrađena Studija održivog razvoja irigacionih površina na području RS kojom je obuhvaćeno i područje regije, a sa Svjetskom bankom se upravo priprema projekat kojim bi bio realizovan jedan dio planiranih radova.</p> <p>Na području regije od 1991. godine do sada su po opštinama izrađeni sistemi za navodnjavanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gradiška NT 1200, NT 207, AL 420 i Agroimpeks u ukupnoj površini od 1756 hektara, • Laktaši AI 420, AL 100-1 i AL 100-2 u ukupnoj površini od 440 hektara. <p>Projektom izgradnje infrastrukture za navodnjavanje pored revitalizacije postojećih sistema za navodnjavanje je obuhvaćena i izgradnja novih sistema za navodnjavanje u oblastima: Lijeve polje, Jablanica – Vrbaška, Orahova, Dubička ravan, Dolina Turjanice, Srbačko – nožička ravan i Sitneši, u ukupnoj površini od 27206 hektara.</p> <p>Pored navodnjavanja, projektom je predviđeno da se provedu i mjere komasacije i arondacije čime bi se efekti navodnjavanja znatno povećali.</p> <p>Investicionim troškovima za izgradnju infrastrukture za navodnjavanje su obuhvaćena: hidrološka istraživanja, objekti vodozahvata u riječnim tokovima i akumulacijama površinskih kopova, zatim brane, akumulacije i vodozahvati, transportni sistemi, pumpne stanice, distributivni sistemi i oprema za navodnjavanje.</p> <p>Specifična investicija je od 6355,00 KM/ha, do 79982,00 KM/ha, što je u direktnoj zavisnosti od načina obezbijedeња i dovoda vode za irigacije. U</p>

	<p>principu sve irigacione površine koje su orijentisane na obezbijedenje vode putem namjenskih akumulacija, imaju višestruko veće specifične investicije. Prosječna specifična investicija je 26.884,00 KM/ha.</p> <p>Investicioni troškovi Komasačije i Agrotehničkih iznose za komasačiju je 892,00 KM/ha i za Agrotehničke melioracije 4.320 KM/ha melioracija.</p> <p>U međuvremenu, dok se ovaj veliki projekat navodnjavanja ne realizuje, kapacitet za navodnjavanje će biti moguće širiti putem manjih pojedinačnih sistema motornim pumpama i drugom pratećom infrastrukturom za koje Ministarstvo poljoprivrede odobrava subvenciju dijela troškova (trenutno 40%).</p> <p>Potrebno se fokusirati na sekundarnu i tercijarnu mrežu, jer će primarna biti riješena u okviru velikih projekata. Potrebno je uskladiti projekte izgradnje kapaciteta za irigaciju i melioraciju.</p>											
Specifični cilj (svrha projekta):	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zaštita vodnih resursa regije ➤ Revitalizacija postojećih sistema za navodnjavanje ➤ Obnova zalivnih sistema, koji se sada tretiraju kao „van sistemi“ poboljšanjem njihovih performansi i funkcionalnim i upravljačkim inkorporisanjem u veće systemske cjeline ➤ Realizacija novih sistema najprije na zemljištima najviših bonitetnih klasa 											
Očekivani rezultati:	<ul style="list-style-type: none"> - Očuvanje vodnih resursa na postojećem nivou - Revitalizovani postojeći sistemi za navodnjavanje u ukupnoj površini od xxx hektara - Izgrađeni novi sistemi za navodnjavanje u ukupnoj površini od xxx hektara 											
Glavne aktivnosti:	<ul style="list-style-type: none"> - Organizacija stručnog skupa / radne (ekspertske) grupe sa ciljem precizne formulacije i prioritizacije problema u očuvanju i korištenju vodnih resursa - Priprema analiza i planske dokumentacije - Donošenje odluka o pokretanju pojedinih projekata i postizanje sporazuma sa relevantnim akterima - Priprema tenderske dokumentacije za izvođenje pojedinih faza radova - Provođenje tenderske procedure, ugovaranje i izvođenje radova uz nadzor - Postizanje sporazuma relevantnih aktera o načinu korištenja i održavanja sistema, uključujući finansiranje - Promocija novoizgrađenih kapaciteta kao novog faktora investicionih aktivnosti 											
Trajanje i vrijeme realizacije projekta (označiti sa X)	2012			2013				2014		2015		
			X	X	x	x	x	x	x	x	x	x
Procijenjena vrijednost projekta, u KM: Vrijednost projekta će biti definisana nakon konsultacije sa ekspertima iz oblasti navodnjavanja						Procijenjeni troškovi u 2012. godini, u KM:						
Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja): Budžeti opština												
Ključni potencijalni učesnici:												
Korisnici: Individualni poljoprivredni proizvođači, zadruge, privredna društva,				Glavni implementator: Ministarstvo poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede RS, opštine regije, korisnici				Partneri na implementaciji: Donatori, EU				
Monitoring i evaluacija projekta:												

<p>Strateški cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Očuvanje životne sredine i održivi razvoj racionalnim upravljanjem prirodnim resursima</p>	<p>Operativni cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Unapređenje kvaliteta životne sredine Izgrađeni kapaciteti za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora</p>
<p align="center">Naziv projekta: Svijest o obnovljivim izvorima energije - nekonvencionalni energetske izvori za konvencionalnu upotrebu</p>	
<p>Kratak opis projekta:</p>	<p>Kako Zemlja postaje energetske deficitarno područje, javljaju se potrebe za ulaganja u iznalaženja novih energetske izvora.</p> <p>U svijetu postoje napori na obezbjeđivanju potrebnih količina konvencionalnih goriva (kao što su nafta, gas ili ugalj) kao i na intezivnoj energetske štednji racionalizacijom energetske potrošnje postojećih postrojenja, tako ovaj Projekat ima za cilj razvoj svijesti o korištenju raspoloživih obnovljivih, odnosno nekonvencionalnih energetske izvora na regionalnom nivou.</p> <p>Glavna prepreka u korištenju alternativnih energetske izvora ne leži u nedostatku dobrih tehničkih rješenja i tehnologiji korištenja, čak ne toliko ni u zahtjevima da energija iz ovih izvora bude konkurentna konvencionalnoj energiji, nego u nerazvijenosti svijesti o potrebi i nužnosti njenog korištenja.</p> <p>Četiri opštine raspolažu velikom količinom poljoprivrednog, šumskog i otpada iz drvoprerađivačke industrije, koji se može iskoristiti kao obnovljivi izvor energije u vidu biomase i biogasa, posjeduju i značajne geotermalne i sunčeve potencijale za dobijanje čistih izvora energije za ljudsku upotrebu, kao i značajne količine sekundarnih sirovina komunalnog i industrijskog otpada koji je pogodan za recikliranje i ponovnu upotrebu.</p> <p>Uvođenjem ovakvih vidova nekonvencionalne energije u svakodnevnu ljudsku upotrebu stvara se ne samo ekonomska i ekološka dobit po lokalnu zajednicu i regiju, nego se pozitivno utiče i na održivo sutra naših nasljednika.</p>
<p>Specifični cilj (svrha projekta):</p>	<p>Unapređenje i promocija postojećih obrazaca ponašanja u odnosu na životno okruženje i upotrebu obnovljivih izvora energije</p>
<p>Očekivani rezultati:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Promovisan projekat korištenje o alternativnim izvorima energije na lokalnom i regionalnom nivou 2. Poboljšani nivo informisanosti stanovnika opština, predstavnika MZ-ca, predstavnika obrazovnih ustanova o mogućnostima i potrebama recikliranja i upotrebe obnovljivih izvora energije 3. Angažovano privremeno Savjetodavno tijelo za obnovljive izvore energije u oblasti poljoprivrede, geotermalne i solarne enererije, za područje Regije 4. Formirani reciklažni info centri u četiri opštine 5. Formirana eko dvorišta sa reciklažnim ostrvima u okviru Komunalnih preduzeća četiri opštine
<p>Glavne aktivnosti:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.1. Medijska kampanja o otvaranju reciklažnih ostrva u okviru Komunalnih preduzeća četiri opštine i mogućnostima upotrebe obnovljivih izvora energije na području Regije 2.1. Angažovanje stručnjaka za ekologiju za održavanje javnih predavanja i upoznavanje lokalnih i mjesnih zajednica, direktora obrazovnih ustanova o potrebi njihovog uključivanja u regionalno recikliranje i upotrebu obnovljivih izvora energije

	<p>3.1. Angažovanje privremenog Savjeta za pružanje stručne podrške za rad na terenu, vezane za iskorištavanje obnovljivih izvora energije za područje Regije</p> <p>3.2. Izrada web stranice o aktivnostima učesnika iz oblasti obnovljivih izvora energije za područje Regije</p> <p>4.1. Osnivanje stacioniranih reciklažnih info centara u četiri opštine za pružanje informacija o potrebi i mogućnostima recikliranja (može u okviru Komunalnih preduzeća)</p> <p>4.2. Izrada bloka informacija za web stranicu o aktivnostima recikliranja sa područja sve četiri opštine</p> <p>5.1. Otvaranje eko dvorišta u Komunalnim preduzećima četiri opštine</p>											
Trajanje i vrijeme realizacije projekta (označiti sa X)	2012				2013				2014		2015	
			X	X	X	X	X	X	X			
Procijenjena vrijednost projekta, u KM: 50.000 (troškovi uspostavljanja eko-dvorišta će biti definisani za svaku opštinu posebno)						Procijenjeni troškovi u 2012. godini, u KM: 30.000						
Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja): <i>Donatorski fondovi, sufinansiranje od strane Regije sa 15-20%</i>												
Ključni potencijalni učesnici:												
Korisnici: <i>Stanovnici četiri lokalne zajednice</i>				Glavni implementator: NVO, Kancelarije / agencije za razvoj u opštinama				Partneri na implementaciji: <i>Donatori, mediji</i>				
Monitoring i evaluacija projekta: <i>Tim sastavljen od predstavnika: Opština, donatora, NVO</i>												

Strateški cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Očuvanje životne sredine i održivi razvoj racionalnim upravljanjem prirodnim resursima				Operativni cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Uspostavljanje sistema za mjerenje stepena zagađenosti vazduha, vode i zemljišta Poboljšano upravljanje čvrstim otpadom Obezbeđena održivost šumskih resursa											
Naziv projekta: Očuvanje životne sredine i prirodnih staništa na području regije															
Kratak opis projekta:				Projekat očuvanja prirodnih staništa odvijao bi se u 3 faze. U prvoj fazi bi se izvršila identifikacija i kategorizacija potencijalnih zaštićenih područja. U drugoj fazi bi se izradile stručne osnove – studija zaštite, koje su osnova za pravno regulisanje statusa zaštićenog područja. U trećoj fazi bi se preduzimale aktivnosti koje bi dovele do uspostavljanja kontrole nad zaštitom okoline od emisije štetnih gasova i otpadnih voda sa nizom mjera definisanih u planu upravljanja zaštićenim područjem, koje se mnogo šire od zaštite od štetnih gasova i otpadnih voda.											
Specifični cilj (svrha projekta):				Očuvanje zdrave životne sredine i biodiverziteta Uspostavljen regionalni sistem zaštite prirodnih staništa											
Očekivani rezultati:				Smanjenje nivoa emisije CO2 Smanjenje emisije SO2 Smanjenje štetnih materija u otpadnim vodama Mapiranje i očuvanje autentičnih prirodnih staništa regije											
Glavne aktivnosti:				-propisivanje mjera za zaštitu autentičnih staništa -izrada katastra zagađivača na području regije -monitoring zagađivača od nadležnih institucija -donošenje akcionih planova za otklanjanje nedostataka											
Trajanje i vrijeme realizacije projekta (označiti sa X)				2012				2013				2014		2015	
										x	x	x	x	x	x
Procijenjena vrijednost projekta, u KM: 400.000,00						Procijenjeni troškovi u 2012. godini, u KM:									
Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja): CBC 85%, sufinansiranje iz budžeta opština regije 15%															
Ključni potencijalni učesnici:															
Korisnici: Lokalno stanovništvo Privredni subjekti				Glavni implementator: NVO, Kancelarije / agencije za razvoj u opštinama				Partneri na implementaciji: MPŠV, Fond za zaštitu životne sredine, naučne institucije, mediji							
Monitoring i evaluacija projekta: Kancelarije agencije i MPŠV i MPUGiE															

Strateški cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Razvoj dinamične privrede koja stvara konkurentne poljoprivredne, prehrambene, turističke i druge proizvode, u okruženju koje privlači kvalitetne investitore	Operativni cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Kreirani povoljni uslovi za ulaganja Stvoreni uslovi za rast preduzeća																			
Naziv projekta: Priprema preduzeća sa područja regije za uvođenje standarda																				
Kratak opis projekta:	<p>Uvođenje standarda u postojeće privredne subjekte na području regije je neophodno da bi se postiglo unapređenje proizvodnje, podizanje kapaciteta i podizanje konkurentnosti istih na tržištu, a predstavlja i neophodan uslov izvoznih aktivnosti.</p> <p>Projekat bi se sastojao od nekoliko faza.</p> <p>U prvoj fazi bi Implementaciono tijelo za ruralni razvoj regije napravilo uvid i revidiralo stanje u preduzećima na području regije (broj preduzeća, broj preduzeća koja imaju uvedene standarde).</p> <p>Nakon toga u drugoj fazi bi se održali okrugli stolovi sa preduzetnicima, gdje bi im se dalo na uvid stanje u preduzećima i predočile mogućnosti koje bi se dobile uvođenjem odgovarajućih standarda.</p> <p>Poseban zadatak Implementacionog tijela za razvoj regije je da preduzme sve potrebne aktivnosti i pruži neophodnu tehničku podršku i stručnu pomoć u procesu uvođenja standarda.</p> <p>Treba prikupiti informacije o tome koliko preduzeća zadovoljava uslove za sertifikaciju, jer su potrebna značana ulaganja u nekim preduzećima da bi se uskladili proizvodni procesi sa zahtjevima standarda. Pri tome, postoje tri stepena kontrole: državne institucije, certifikati za izvoz (pri čemu postoje razlike u zahtjevima za pojednina tržišta, na primjer, EU, Velika Britanija, Rusija) i auditori trgovačkih lanaca.</p>																			
Specifični cilj (svrha projekta):	Unaprijediti konkurentnost MSP u ruralnim područjima Uspostavljeni mehanizmi podrške preduzećima u regiji u uvođenju standarda kvaliteta																			
Očekivani rezultati:	<ul style="list-style-type: none"> - stvorena baza podataka o stanju i broju preduzeća na području regije - razvijena svijest kod preduzetnika o potrebi uvođenja standarda - izrađen operativni plan i uspostavljen sistem za implementaciju uvođenja standarda 																			
Glavne aktivnosti:	<ul style="list-style-type: none"> - formiranje projektnog tima i razrada projektnog zadatka - promocija projekta - urađena analiza stanja u preduzetništvu na području regije (MSP) - organizovanje okruglog stola i upoznavanje preduzetnika sa prednostima i mogućnostima koje bi dobili sa standardima (ISO, CE znak, HACCP) - izrada operativnog plana za uvođenje standarda - objavljivanje javnog poziva - odabir po 5 MSP iz svake opštine regije koja će biti podržana u okviru projekta u procesu uvođenja standarda kvaliteta 																			
Trajanje i vrijeme realizacije projekta (označiti sa X)	<table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <thead> <tr> <th colspan="2">2012</th> <th colspan="2">2013</th> <th colspan="2">2014</th> <th colspan="2">2015</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td><td></td><td>X</td><td>X</td><td>X</td><td>X</td><td>X</td><td>X</td> </tr> </tbody> </table>				2012		2013		2014		2015				X	X	X	X	X	X
2012		2013		2014		2015														
		X	X	X	X	X	X													
Procijenjena vrijednost projekta, u KM: 250.000,00	Procijenjeni troškovi u 2012. godini, u KM: 125.000,00																			
Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja): CBC ili ministarstva, TAM BAS program																				

Ključni potencijalni učesnici:		
Korisnici: Preduzetnici i investitori u ruralnim područjima, lokalne zajednice, ruralno stanovništvo	Glavni implementator: Odjeljenja za privredu	Partneri na implementaciji: Konsultanti
Monitoring i evaluacija projekta: Kancelarije-Odsjeci za razvoj u opštinama regije		

Strateški cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Poboljšavanje kvaliteta saobraćajne i komunalne infrastrukture	Operativni cilj/evi (na koji/koje se projekat odnosi): Poboljšanja dostupnosti putne i kanalizacione mreže i poboljšano snabdjevanje vodom na području regije
Naziv projekta: Uvezivanje lokalnih vodovoda u jedinstven sistem vodosnabdjevanja na području regije	
Kratak opis projekta:	<p>Na prostoru regije postoje značajni kapaciteti vodozahvata, ali i nedovoljno dobro razvijena mreža kojom bi se taj resurs doveo do krajnjih potrošača. Do sada se u regiji stanovništvo snabdijevalo iz pojedinačnih (odvojenih) lokalnih vodovoda, što se ispostavilo kao nedovoljno dobro za kvalitetno vodosnabdjevanje.</p> <p>Projekat bi se realizovao u tri faze:</p> <ul style="list-style-type: none"> • U prvoj fazi bi se izradila studija izvodivosti za rješavanje problema vodosnabdjevanja. • U drugoj fazi na osnovu rješenja iz studije izabrao bi se najadekvatniji model za rješavanje ovog pitanja, uvezivanje vodovodne mreže, vodozahvati, sanitarne zone itd. • U trećoj fazi bi se prišlo samoj realizaciji projekta kroz izvođenje infrastrukturnih radova. <p>Projektom bi se uticalo i na razvoj ekološke svijesti građana i privrednih subjekata, na poboljšavanje uslova za život.</p>
Specifični cilj (svrha projekta):	Poboljšavanje uslova života stanovništva Poboljšano snabdjevanje vodom domaćinstava i privrednih subjekata u pogledu dostupnosti i kvaliteta
Očekivani rezultati:	<ul style="list-style-type: none"> - Izrađena studija izvodivosti za rješavanje problema vodosnabdjevanja - Izabran model za najadekvatnije rješenje pitanja vodosnabdjevanja - Promovisan projekat putem lokalnih i regionalnih medija - Podignuta ekološka svijest građana i privrednih subjekata o važnosti upravljanja vodnim resursima - Urađena kvalitetna i funkcionalna vodovodna mreža u sve 4 opštine
Glavne aktivnosti:	<ul style="list-style-type: none"> - formiranje projektnog tima i razrada projektnog zadatka - odluke lokalnih skupština o izradi studije izvodivosti - izbor subjekta koji će izraditi studiju izvodivosti-javna nabavka - javna rasprava o studiji izvodivosti - odluke lokalnih skupština o usvajanju studije izvodivosti - promocija projekta kroz učešće u radio televizijskim emisijama i štampanim medijima - organizovane javne rasprave, radionice - pronalaženje lokacije za izgradnju vodozahvata - odluka lokalnih skupština o pokretanju treće faze projekta - pribavljanje dozvola - izbor izvođača radova-javna nabavka, - izgradnja i pokretanje vodovodne mreže

Trajanje i vrijeme realizacije projekta (označiti sa X)	2012				2013				2014		2015	
			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Procijenjena vrijednost projekta, u KM: 40 miliona KM					Procijenjeni troškovi u 2012. godini, u KM: 6 miliona KM							
Izvori finansiranja projekta (finansijer i procenat finansiranja): EIB 50%, EU fondovi 20%, opštine regije 15%, bilateralni donatori 15%												
Ključni potencijalni učesnici:												
Korisnici: Lokalno stanovništvo Privredni subjekti Poljoprivredna gazdinstva				Glavni implementator: Opštine koje čine regiju				Partneri na implementaciji: MPŠV, MIF, Javna vodovodna preduzeća				
Monitoring i evaluacija projekta: Kancelarije-Odsjeci za razvoj u opštinama regije i partneri na implementaciji, Ministarstvo finansija												

Specifični ciljevi dodanih projekata za projekte za koje su ovi ciljevi navedeni:

- Podizanje nivoa znanja farmera kroz saradnju sa naučnim institucijama - specifičan cilj ovog projekta je poboljšanje komunikacije između farmera i naučnih institucija, kako bi se nova naučna dostignuća praktično primjenila,
- Uspostavljanje lanca vrednosti u voćarskoj proizvodnji - specifičan cilj projekta je da se uvođenjem prerađivačkih kapaciteta podigne profit proizvođača voća na području regije,
- Izgradnja, rekonstrukcija i održavanje putne infrastrukture koja povezuje opštine regije (fokus putni pravac Šeškovci-Martinac i putni pravac Moštanica-Mrakovica-Gornji Podgradci) - specifični cilj projekta je poboljšati povezanost između opština regije zajedničkim planiranjem aktivnosti u oblasti putne infrastrukture
- Razvoj organske proizvodnje na području regije – jedan od specifičnih ciljeva treba da uključi razvoj poljoprivrede u zonama povratka kroz razvoj organske proizvodnje.